

ZAKON I PRAKSA U PRIMJENI

ZAKON I PRAKSA
U PRIMJENI MJERA
OGRAĐENJA SLOBODE:

OPRAVDANOST MJERE PRITVORA
U BOSNI I HERCEGOVINI

ZAKON I PRAKSA
U PRIMJENI MJERA
OGRANIČENJA SLOBODE:

OPRAVDANOST MJERE PRITVORA
U BOSNI I HERCEGOVINI

Izdaje:

Organizacija za sigurnost i saradnju u Evropi

Misija u Bosni i Hercegovini

Fra Anđela Zvizdovića 1

71 000 Sarajevo

Bosna i Hercegovina

www.oscebih.org

© OSCE 2008

Sva prava pridržana. Sadržaj ove publikacije može se nesmetano koristiti i umnožavati u obrazovne i druge nekomercijalne svrhe, s tim da se uz svako takvo korištenje navede OSCE kao izvor.

ISBN 978-92-9235-277-6

1.	UVOD	5
	a) Historijat	5
	b) Svrha i domen izvještaja	5
2.	MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR	7
	a) Pitanja materijalnog prava	7
	b) Preporučeni postupak za primjenu Konvencije	9
3.	OSNOVANA SUMNJA	10
	a) Međunarodne i domaće pravne norme	10
	b) Domaća praksa	11
4.	MJERE ALTERNATIVNE PRITVORU	13
	a) Međunarodne i domaće pravne norme	13
	b) Domaća praksa	14
	→ Primjena alternativnih mjera	14
	→ Potreba za poučavanjem osumnjičenih ili optuženih	16
	→ Pravilno razmatranje prijedloga	16
5.	POSEBNI OSNOVI ZA ODREĐIVANJE PRITVORA	18
	a) Bojazan od bjekstva	18
	→ Međunarodne i domaće pravne norme	18
	→ Domaća praksa	19
	b) Bojazan od ometanja krivičnog postupka	20
	→ Međunarodne i domaće pravne norme	20
	→ Domaća praksa	21
	c) Potreba za sprečavanjem vršenja krivičnih djela	22
	→ Međunarodne i domaće pravne norme	22
	→ Domaća praksa	23
	d) Potreba za očuvanjem sigurnosti građana ili imovine	24
	→ Međunarodne i domaće pravne norme	24
	→ Domaća praksa	26
6.	DETALJNO OBRAZLOŽENA RJEŠENJA	30
	a) Međunarodne i domaće pravne norme	30
	b) Prijedlozi tužilaštva	31
	c) Prvostepena rješenja i kontrola opravdanosti pritvora	32
	d) Drugostepeni postupak	33
7.	ULOGA BRANIOCA	34
	a) Profesionalna dužnost	34
	b) Potreba da se prijedlozi potkrijepe činjenicama	34
	c) Potreba da se zahtijeva alternativa pritvoru	35
	d) Potreba da se prijedlozi potkrijepe normama pravednog suđenja	35
8.	ZAKLJUČAK	36
9.	PREPORUKE	38
NAPOMENE		41
Dodatak 1	Preporuka br. 13 (Rec(2006)13) Komiteta ministara državama članicama o pritvoru, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe	45
Dodatak 2	Memorandum s objašnjenjima uz Preporuku 2006(13)	55

1. UVOD

a) Historijat

Pravo na slobodu i sigurnost ličnosti jeste jedno od ljudskih prava eksplicitno zaštićenih u Ustavu Bosne i Hercegovine. Ova prava sadržana su u Zakonu o krivičnom postupku i u drugim relevantnim zakonima. Zbog toga jedino pravosudni organi mogu odobriti ograničenje slobode osobe, što zahtijeva postojanje osnovane sumnje da je data osoba počinila krivično djelo. Zbog toga sudije djeluju kao najvažniji jamac slobode od proizvoljnog uplitanja u slobodu ličnosti. Zakonom o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine predviđen je postupak u pogledu mjera kojima se ograničava bilo koje od ovih prava kada se osoba nalazi pod krivičnom istragom.* Prema istom Zakonu, sudija ne smije pribjegavati restriktivnijim ograničenjima od onih koja su nužna u datim okolnostima.

Međutim, postoje izvjesne nedosljednosti u praktičnoj primjeni ovih zakona, od kojih neke izazivaju zabrinutost u pogledu poštivanja prava optuženih osoba. U ovom izvještaju ispituju se takve nedosljednosti. U njemu se također ispituje pet međusobno povezanih aspekata u postupku određivanja pritvora. To su: opravdanost osnovane sumnje; primjena manje restriktivnih mjera; razumijevanje posebnih pritvorskih osnova; ispravno obrazloženje rješenja o pritvoru; i, uloga branioca. Pregled tih aspekata ukazuje na praksu u Bosni i Hercegovini koja nije u potpunosti usuglašena sa potrebom za odgovarajućim obrazloženjem ograničavanja prava na slobodu ličnosti ili slobodu kretanja.

b) Svrha i domen izvještaja

Svrha ovog izvještaja jeste da razmotri postupak za određivanje pritvora kojim se bolje štite prava i koji bi bio u većoj mjeri usuglašen sa široko prihvaćenim međunarodnim standardima. Izvještaj sadrži kraći pregled odgovarajućih međunarodnih normi, kao i analizu potrebe za

* Izvještaj je napisan prije nego što je Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine ("Službeni glasnik BiH", br. 58/08) stupio na snagu, te stoga odredbe sadržane u ovom zakonu nisu uzete u obzir)

utvrđivanjem osnovane sumnje; primjenom blažih mjera; standarda i prakse u vezi četiri posebna osnova za određivanje mjere pritvora; potrebe za kvalitetnim obrazlaganjem odluka; i analizu uloge branioca. U izvještaju se zaključuje da, pošto se utvrdi postojanje osnovane sumnje, pravosudni organi trebaju pristupiti razmatranju svih relevantnih okolnosti u predmetu prije nego što se upuste u razmatranje pitanja da li okolnosti govore u prilog da postoji rizik da se optuženi neće pojaviti na suđenju, ili da postoji vjerovatnoća da će ometati sudski postupak. U tom slučaju, sud treba razmotriti pitanje koje mjere su neophodne i dovoljne radi uspješnog nastavka postupka.

2. MEĐUNARODNI PRAVNI OKVIR

a) Pitanja materijalnog prava

Međunarodni standardi, koji se odnose na pravedno suđenje, sadrže čvrstu pretpostavku u prilog slobodi. Oni postavljaju obavezu primjene mjera, koje su blaže od mjere pritvora kad god je to moguće, te, u svakom slučaju obavezuju na uzdržanost od određivanja pritvora kao mjere kaznenog karaktera. Evropskom konvencijom o ljudskim pravima (Evropska konvencija), kojoj je Bosna i Hercegovina pristupila, uspostavljene su sljedeće norme:

Član 5.1 - Pravo na slobodu i sigurnost

Svako ima pravo na slobodu (...) Niko se ne smije lišiti slobode, osim u sljedećim slučajevima i u postupku propisanom zakonom:

- c) ako je zakonito uhapšen ili pritvoren radi dovođenja nadležnoj sudbenoj vlasti kada postoji osnovana sumnja da je počinio kazneno djelo ili kad je razumno vjerovati da je to nužno radi sprečavanja izvršenja kaznenog djela ili bijega nakon njegova počinjenja.

Član 8 - Pravo na poštivanje privatnog i porodičnog života

Svako ima pravo na poštivanje svoga privatnog i porodičnog života, doma i prepiske.

Javna vlast neće se miješati u ostvarivanje tog prava, osim u skladu sa zakonom i ako je u demokratskom društvu nužno radi interesa državne sigurnosti, javnog reda i mira, ili ekonomske dobrobiti zemlje, te radi sprečavanja nereda ili zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i slobode drugih.

Protokol IV, član 2 - Sloboda kretanja

Svako ko se zakonito nalazi na području neke države ima pravo na slobodu kretanja i slobodni izbor svoga boravišta na tom području.

Svako je slobodan napustiti bilo koju zemlju, uključujući i svoju vlastitu.

Ne mogu se postavljati nikakva ograničenja ostvarivanju tih prava, osim ona koja su u skladu sa zakonom i koja su u demokratskom društvu nužna radi interesa državne sigurnosti ili javnog reda i mira, za održavanje javnog poretka, radi sprečavanja zločina, radi zaštite zdravlja ili morala ili radi zaštite prava i sloboda drugih.

Evropskom konvencijom se uvažava da prava idu uz obaveze. Zbog toga ograničenja mogu biti dozvoljena u slučaju kada ponašanje pojedinca ne poštuje takve obaveze. Međutim, ova ograničenja ne bi trebala utjecati na prava drugih ili ometati interese pravde. Osim toga, države su obavezne u svom pozitivnom zakonodavstvu odrediti uvjete pod kojima je ograničenja moguće primijeniti.

Ograničenja slobode ličnosti se u Evropskoj konvenciji razlikuju od ograničenja prava na privatnost i slobodu kretanja. Ova druga dva ograničenja gotovo su identična po jezičkoj formulaciji i suštini, dok su u članu 5 ustanovljeni strožiji kriteriji, te se nalaže postojanje osnovane sumnje da je počinjeno krivično djelo. Odredbama je također utvrđeno da čak i kada postoje uvjeti koji dozvoljavaju ograničenje slobode kretanja ili prava na privatnost, oni ne podrazumijevaju automatski ograničavanje slobode. Ograničenja u odnosu na član 8 i na član 2 Protokola IV dozvoljena su ukoliko bi nastavak uživanja slobode podrazumijevao rizik da se optuženi neće pojaviti na sudu, ili da će ometati istragu ili drugu fazu sudskog postupka. Jurisprudencija Evropske konvencije i drugih međunarodnih normi sugerira da zajedničko razumijevanje dozvoljenih razloga za ograničavanje slobode obuhvata sljedeće elemente:

- a) bojazan od bjekstva;
- b) bojazan od činjenja teškog krivičnog djela;
- c) bojazan od ometanja krivičnog postupka;
- d) bojazan od ozbiljne prijetnje javnom redu.

Međutim, čak i kada postoje osnovi za lišavanje slobode, nema ničega što bi sudske vlasti spriječilo da pribjegu mjerama manje restriktivnim po slobodu kretanja ili pravo na privatnost.

b) Preporučeni postupak za primjenu Konvencije

Po ratifikaciji Evropske konvencije, država potpisnica treba donijeti zakonske propise koji će ograničenja dozvoljena u skladu sa Konvencijom prenijeti u domaći pravni poredak. Drugim riječima, njen krivični postupak mora se usuglasiti s obavezama iz Konvencije. Evropska konvencija također postavlja državama opći uvjet da poduzmu sve mjere neophodne za zaštitu prava, a jedna od takvih je i propisivanje postupka za određivanje pritvora.

Komitet ministara Vijeća Evrope je 2006. godine donio opširne preporuke za primjenu ova tri standarda Evropske konvencije.¹ Iako nije obavezujući, taj instrument zasniva se na kodifikaciji prakse Evropskog suda za ljudska prava, izvještajima Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja o državama članicama i mišljenjima tijela UN-a za praćenje provedbe međunarodnih konvencija o ljudskim pravima.² Zbog toga on predstavlja vodič u kojem su data tumačenja relevantnih međunarodnih standarda.

Komitet ministara Vijeća Evrope preporučuje da bi, prije nego što uzme u obzir razmatranje mjere pritvora, sud trebao ispitati da li bi bila primjerenija primjena blažih mjera. Okolnosti koje su, prema mišljenju Komiteta, relevantne, jesu:

- a) vrsta i težina krivičnog djela koja se osobi stavlja na teret;
- b) kazna koju će sud vjerovatno odmjeriti u slučaju izricanja osuđujuće presude;
- c) starosna dob, zdravstveno stanje, karakter, krivični dosije, te lične i socijalne okolnosti osobe, a posebno njene veze u sredini u kojoj živi; i
- d) ponašanje date osobe, posebno u smislu ispunjavanja obaveza koje su joj određene tokom prethodnog krivičnog postupka.

3. OSNOVANA SUMNJA

a) Međunarodne i domaće pravne norme

Član 5.1(c) Evropske konvencije o ljudskim pravima predviđa postojanje osnovane sumnje prije hapšenja, odnosno pritvaranja. U predmetu protiv Ujedinjenog Kraljevstva iz 1990. godine, Evropski sud za ljudska prava (Evropski sud) objasnio je pojam osnovane sumnje na sljedeći način: „postojanje činjenica ili informacija koje bi objektivan posmatrač smatrao dovoljnim da, na osnovu njih, vjeruje da je data osoba počinila krivično djelo.“³ Činjenice ili informacije na koje se sudija oslanja trebale bi biti dovoljne da opravdaju makar prvobitno lišavanje slobode koje vrši policija, nastavak istražnih radnji i zadržavanje po nalogu tužioca. Postojanje optužnice ne predstavlja formalan preduvjet za to.

Članom 132.1 Zakona o krivičnom postupku BiH također je predviđeno postojanje osnovane sumnje prije nego što se uzme u obzir bilo koji od konkretnih razloga za određivanje mjere pritvora. U domaćem zakonodavstvu „osnovana sumnja“ opisuje se kao „viši stepen sumnje, zasnovan na prikupljenim dokazima koji upućuju na zaključak da je izvršeno krivično djelo.“⁴ U vrlo bitnoj presudi u vezi ovog pitanja, Vrhovni sud FBiH dalje je razradio ovaj pojam:

[...] osnovana sumnja mora postojati ne samo prilikom određivanja pritvora nego i za svo vrijeme trajanja pritvora. ...sud je dužan cijeniti postojanje tog uvjeta za pritvor i to ne samo na temelju dokaza i podataka koji su postojali u vrijeme određivanja pritvora nego i onih koji su pribavljeni tokom istrage.⁵

Osim toga, postojanje osnovane sumnje jeste jedan od aspekata zakonitosti pritvora koji se mora uzeti u obzir prilikom razmatranja opravdanosti rješenja o pritvoru u žalbenom postupku. Presude Evropskog suda u kojima je razrađeno pravo na osporavanje zakonitosti izrečene mjere pritvora obuhvataju pravo na pobijanje postojanja osnovane sumnje. Još od presude u predmetu *Brogan protiv Ujedinjenog Kraljevstva* iz 1988. godine, Evropski sud dosljedno smatra da prava iz člana 5.4 Evropske konvencije (koji kaže da: „Svako ko je lišen slobode

hapšenjem ili pritvaranjem ima pravo pokrenuti sudski postupak u kojem će se brzo odlučiti o zakonitosti njegova pritvaranja ili o njegovu puštanju na slobodu ako je pritvaranje bilo nezakonito.“), znače sljedeće:

„... u ovom predmetu, podnosioci apelacije trebali su imati na raspolaganju pravni lijek, koji bi nadležnom sudu omogućio da preispita ne samo poštivanje uvjeta iz procesnog prava [...], nego i osnovanost sumnje koja je bila razlogom za izvršenje hapšenja, te legitimitnost svrhe koja se nastojala ostvariti hapšenjem, te pritvorom nakon toga.”⁶

b) Domaća praksa

Rješenja o pritvoru u Bosni i Hercegovini pokazuju da je ocjena osnovane sumnje često sasvim površna. Mnoga rješenja o pritvoru sadrže malo ili nimalo argumenata koji bi pokazali kako je postupajući sudija ocijenio postojeće dokaze i druge okolnosti koje bi opravdale rješenje o pritvoru. Mada neke sudije u rješenju o pritvoru navode dokaze kojima se utvrđuje postojanje osnovane sumnje bez obzira na fazu postupka u kojoj se predmet nalazi, mnoge druge sudije donose rješenja koja samo navode da se osnovana sumnja neosporno utvrđuje pregledom dokumentacije dostavljene sa prijedlogom za određivanje mjere pritvora. U takvim rješenjima obično se ne spominju konkretni dokazi, niti se objašnjava na koji način razmotreni dokazi upućuju na to da je osumnjičeni počinio predmetno krivično djelo. Tako površna i ponekad neadekvatna ocjena osnovane sumnje prisutna je na svim nivoima pravosuđa i u svim nadležnostima u Bosni i Hercegovini.

U rješenjima u vezi s osnovanom sumnjom u predmetima u kojima je optužnica već potvrđena preovladava praksa da više sudske instance nisu nadležne da se upuštaju u razmatranje postojanja osnovane sumnje nakon što optužnica bude potvrđena. Vrhovni sud Republike Srpske je, naprimjer, u odluci po žalbi odbrane na rješenje o pritvoru potvrdio stav okružnog suda u pogledu nenadležnosti za preispitivanje postojanja osnovane sumnje. Prema obrazloženju Suda, ni niži sud niti Vrhovni sud nisu nadležni da preispitaju postojanje osnovane sumnje nakon što je sudija za prethodno saslušanje potvrdio optužnicu. Isto tako, u rješenju

iz 2006. godine po žalbi odbrane kojom se ukazalo na nepostojanje osnovane sumnje, Vrhovni sud FBiH utvrdio je sljedeće:

Međutim, navođenjem takvih tvrdnji u žalbi, odbrana ignorira činjenicu da je potvrđivanjem optužnice potvrđeno postojanje osnovane sumnje da je optuženi počinio krivično djelo za koje se u optužnici tereti. Ovaj Sud nema ovlaštenje da dovodi u pitanje postojanje osnovane sumnje utvrđeno na takav način prilikom odlučivanja po žalbi uloženoj na osporeno rješenje.⁷

Drugostepena sudska vijeća na kantonalnim i okružnim sudovima također odbijaju da razmotre postojanje osnovane sumnje u postupku koji se vodi po žalbi ukoliko je optužnica već potvrđena. Takav pristup u suprotnosti je s pravom da se ospore svi aspekti zakonitosti rješenja o pritvoru, kako je to utvrđeno u členu 5.4 Evropske konvencije. U predmetu pred Evropskim sudom relevantnom za ovu diskusiju, sudska vijeća više instance u Bugarskoj odbila su da po žalbi preispitaju postojanje elemenata osnovane sumnje tokom trajanja sudskog postupka, tvrdeći da bi, u suprotnom, prejudicirali odluku o meritumu, te doveli u pitanje nepristrasnost sudija. Evropski sud se s tim nije složio, navodeći kako nastojanje nadležnih organa da osiguraju djelotvornu zaštitu principa nepristrasnosti ne može opravdati ograničenje prava podnosioca apelacije prema členu 5.4 Konvencije. Mada drugostepena sudska vijeća u Bosni i Hercegovini ne navode isti razlog za odbijanje da razmotre postojanje osnovane sumnje nakon što optužnica bude potvrđena, poruka Evropskog suda jednako se odnosi na suštinu ovog pitanja: pošto razumna sumnja predstavlja temeljni element sudske kontrole nad zakonitošću mjere pritvora, pravosudni sistemi moraju se organizirati na način koji omogućava da se taj element preispita, čak i kada se osporava u toku glavnog pretresa.⁸

4. MJERE ALTERNATIVNE PRITVORU

a) Međunarodne i domaće pravne norme

Evropski sud za ljudska prava smatra da države ugovornice trebaju najprije razmotriti mogućnost izricanja blažih mjera prilikom odlučivanja o tome da li će osobi odrediti mjeru pritvora.⁹ U jednom nedavno iznesenom predmetu Evropski sud je utvrdio povredu člana 5.1 Evropske konvencije o ljudskim pravima zbog toga što nadležni organi nisu uzeli u razmatranje primjenu nijedne blaže mjere koja im je bila na raspolaganju, iako je prema domaćem pozitivnom pravu bilo potrebno primijeniti najblažu mjeru. Pritvor se stoga smatrao nezakonitim.¹⁰

U instrumentu Komiteta ministara Vijeća Evrope iz 2006. godine jasno stoji da države imaju obavezu zakonom propisati širok spektar alternativnih mjera i primjenjivati ih u praksi.¹¹ Također se preporučuje da se prije donošenja rješenja o pritvoru po jednom od dozvoljenih osnova prvo mora utvrditi da ne postoji mogućnost primjene bilo koje blaže mjere kako bi se spriječila bojazan od bjekstva, bojazan od ponovnog činjena krivičnog djela, bojazan od utjecaja na krivični postupak ili bojazan od narušavanja javnog reda.¹² Najzad, svako rješenje kojim se određuju alternativne mjere ili pritvor mora biti obrazloženo.¹³

Članom 123 Zakona o krivičnom postupku BiH propisane su mjere koje stoje na raspolaganju pravosuđu kada se radi o osiguravanju prisustva osumnjičenog, odnosno optuženog, u postupku, odnosno za uspješno vođenje postupka. To su: poziv, dovođenje, mjere zabrane,¹⁴ jemstvo i pritvor. Ovim članom je, osim toga, propisano da će nadležni organi primijeniti najblažu mjeru.¹⁵ Članom 123.3 se također predviđa da će se svaka mjera biti „zamijeniti drugom, blažom mjerom kada za to nastupe uslovi.“ Time se pred sudije stavlja obaveza da kontinuirano razmatraju mogućnost zamjene mjere pritvora nekom blažom mjerom.

U članu 126, 126a-g, 127 i 131 istog Zakona definirani su posebni uvjeti potrebni za određivanje mjera alternativnih pritvoru. Oni naglašavaju ideju da se mjera pritvora može izreći jedino ako se ista svrha ne može postići kakvom drugom mjerom. Sve do nedavne zakonodavne

intervencije visokog predstavnika, dvije odredbe koje se odnose na primjenu blažih mjera – član 126 *Mjere zabrane* i član 127 *Uvjeti za određivanje jemstva* – ograničavale su primjenu tih mjera jedino na situacije kada postoje okolnosti koje ukazuju na bojazan od bjekstva. Preovladavalo je tumačenje da ove odredbe ne pružaju dovoljan i izričit pravni osnov za primjenu mjera alternativnih pritvoru kada postoje neki drugi razlozi, kao što su bojazan od ometanja krivičnog postupka ili potreba da se spriječi izvršenje krivičnih djela. Ovakvo tumačenje bilo je u suprotnosti sa tumačenjem Evropske konvencije koju daje Evropski sud, jer se njegovom sudskom praksom promovira stavljanje na raspolaganje velikog izbora mjera kao alternativa pritvoru.

Amandmanima na ZKP BiH Ureda visokog predstavnika od 9. jula 2007. godine uvedena je jedna važna pozitivna izmjena: omogućeno je određivanje pojedinih mjera zabrane za svaki od osnova za pritvor.¹⁶ Zbog toga, kada okolnosti ukazuju na to da postoji opasnost od bjekstva optuženog ili na to da on može nastaviti sa činjenjem krivičnih djela ili da može ometati krivični postupak, sud je obavezan razmotriti svrsishodnost primjene raspoloživih mjera koje su blaže od pritvora. To po službenoj dužnosti radi sudija prilikom odlučivanja o prijedlogu za određivanje mjere pritvora, ili na prijedlog jedne od strana u postupku. Ovim amandmanima također je precizirano izvršenje tih mjera, jer se jasno određuju institucije za njihovu provedbu. S druge strane, zabrana napuštanja boravišta i zabrana putovanja primjenjuju se samo u predmetima u kojima postoji opasnost od bjekstva, iako ne postoje opravdani razlozi, niti razlozi u smislu zaštite ljudskih prava za takvo ograničenje. Izmjene i dopune zakona uopšte ne reguliraju pitanje određivanja jamstva.

b) Domaća praksa

Primjena alternativnih mjera

Nakon što su doneseni amandmani na ZKP BiH, sudije i tužioci državnog suda sada češće koriste alternativne mjere. Međutim, tužioci i sudije u entitetima i Distriktu Brčko uglavnom su stajališta da se mjere zabrane i jemstvo mogu primijeniti isključivo kada je razlog za pritvor bojazan od

bjekstva. Zbog toga je upotreba blažih mjera rijetka i ne bi se uopće ni razmatrala, da na njoj ne insistiraju branioci. Čak i u slučajevima kada je primijenjena mjera određivanja jemstva, osnovni razlog za pritvor bio je isti – bojazan od bjekstva.

Čini se da postoje mnogi razlozi za rijetku primjenu blažih mjera. Zakonima o krivičnom postupku oba entiteta i Distrikta Brčko određivanje blaže mjere kada se pritvor razmatra po drugim osnovima, a ne po osnovu bojazni od bjekstva, još uvijek se ne dozvoljava eksplicitno. Kao posljedica nedosljednog pristupa ovom pitanju među sudijama i sudovima pojavila se različita praksa. Nema također ni podzakonskih akata ili drugih instrumenata koji bi omogućili efikasnu provedbu i nadzor nad manje restriktivnim mjerama od pritvora.

Za razliku od toga, neka sudska vijeća Suda BiH čak su i prije proglašenja julske amandmane donosila rješenja o mjeri zabrane napuštanja boravišta bez obzira na osnov za pritvor na koji se poziva tužilaštvo, uz obrazloženje da se odredbe člana 126 moraju tumačiti u svjetlu drugih odredaba ZKP i Evropske konvencije. Drugim riječima, sudije su zaključile kako bi mjere koje predviđa domaći zakon trebalo primjenjivati na svaki osnov za pritvor, čak i kada nije u pitanju bojazan od bjekstva.¹⁷ Naprimjer, u novembru 2006. godine, drugostepeno sudsko vijeće pozvalo se na odredbe člana 126 i pustilo optuženog iz pritvora kada je odlučivalo o prijedlogu tužilaštva da se iz razloga prijetnje po sigurnost građana i imovine, u skladu sa članom 132.1(d), produži pritvor za osobu optuženu za ratne zločine. U jednom od predmeta iz 2007. godine koji se odnosi na organizirani kriminal, optuženom je bila određena zabrana napuštanja boravišta, mada je prethodno bio u pritvoru zbog bojazni od ometanja krivičnog postupka i bojazni od činjenja novog krivičnog djela. Pošto je optuženi pušten iz pritvora uz izrečenu mjeru zabrane, Sud BiH odredio je jemstvo u cilju smanjenja mogućnosti bjekstva koju mjera zabrane može pružiti.¹⁸ Takvim odlukama su neke sudije Suda BiH pokazale namjeru da unaprijede standarde i mogućnost primjene alternativnih mjera, čak i prije nego što je Ured visokog predstavnika proglasio amandmane na Zakon.

Potreba za poučavanjem osumnjičenih i optuženih

Važno je da osumnjičeni i optuženi budu svjesni mogućnosti da im se odrede mjere koje su alternativa pritvoru – kao što je pravo na jemstvo. Iako odgovornost za to prije svega pripada braniocima, sudije i tužioci ne bi trebali potcjenjivati odgovornost koju nose u pogledu poučavanja osumnjičenih odnosno optuženih o zakonskim opcijama koje im stoje na raspolaganju; prisustvo branioca nije, uostalom, obavezno na prvom ročištu za određivanje mjere pritvora. Čak i kada je branilac bio prisutan, mnogi osumnjičeni nisu imali vremena ni razgovarati o svom predmetu prije samog ročišta. Bez obzira na to, vrlo je rijetko u praksi i na državnom i na entitetskom nivou da sudije i tužioci pouče optuženog o mogućnosti određivanja jemstva. Osumnjičeni često, izgleda, ne razumiju ni druge pouke o svojim osnovnim pravima, kao što su pravo osumnjičenog da ne odgovara na postavljena pitanja i pravo na branioca. Detaljno upoznavanje sa mjerama blažim od pritvora trebalo bi biti dio sveobuhvatnog upoznavanja osumnjičenih sa pravima na koja se mogu pozvati u datoj fazi postupka. Kada bi tužioci poučili osumnjičene o mehanizmu određivanja jemstva i ukazali na to da bi se tužilaštvo složilo s određivanjem jemstva ukoliko bi bila ponuđena odgovarajuća suma, ovo bi pitanje moglo biti brzo riješeno prilikom prvog pojavljivanja pred sudijom.

Pravilno razmatranje prijedloga

Nesigurnost, međutim, postoji i u samom pravosuđu u pogledu pravilnog rješavanja takvih zahtjeva. Naprimjer, u jednom predmetu koji je vođen pred općinskim sudom, sudija za prethodni postupak odbio je zahtjev branioca za određivanje jemstva ili druge manje restriktivne mjere, navodeći da je osumnjičeni prijavljen na birou za zapošljavanje. To bi značilo da je odluka zasnovana na pretpostavci da bi određivanje jemstva bilo dodatni pritisak na materijalnu situaciju osumnjičenog jer nema redovan izvor prihoda. Sudija, međutim, nije uopće detaljno ocijenio materijalno stanje osumnjičenog, niti je utvrdio pojedinosti u vezi stvarne finansijske situacije osumnjičenog i njegove porodice, uprkos izričitom zahtjevu. Zbog toga je takav odgovor onemogućio da se zahtjev za davanjem jemstva prilagodi finansijskoj situaciji osumnjičenog, kako

nalaže Evropski sud.¹⁹ Kada je kasnije, na ročištu za produženje pritvora, osumnjičeni ponovno postavio zahtjev za određivanjem jemstva, na tu činjenicu nije skrenuta pažnja tužioca, koji nije prisustvovao prethodnom ročištu, niti je sudsko vijeće spomenulo prijedlog za određivanje jemstva u svom rješenju o produženju pritvora.

U jednom drugom primjeru iz općinskog suda, odbrana je tražila određivanje jemstva dostavivši dokaz o upisu hipoteke na kuću u vlasništvu osumnjičenog, kao i dokumentaciju o bankovnim računima osumnjičenog. Sudija za prethodni postupak izjavio je kako nije moguće uzeti u razmatranje zahtjev za određivanje jemstva u vrijeme izricanja prvog rješenja o pritvoru; odnosno, da sudija može razmotriti samo prijedlog tužioca. Ustvari, domaćim zakonskim propisima ne sprečava se razmatranje mjera koje su alternativa pritvoru u bilo kojoj fazi postupka, bilo *proprio motu* ili na prijedlog branioca. To je u skladu sa sudskom praksom Evropskog suda, prema kojoj se prijedlog za određivanje jemstva mora pravovremeno uzeti u razmatranje bez obzira o kojoj se fazi postupka radi.²⁰ U postupku po žalbi na rješenje o određivanju pritvora, sudsko vijeće Vrhovnog suda utvrdilo je da ne može razmatrati prijedlog o određivanju jemstva koji je podnio osumnjičeni. Umjesto toga, sudsko vijeće je svoju ocjenu ograničilo na opravdanost postojanja općeg i posebnih osnova za određivanje pritvora.²¹ Ono, tako, nije uzelo u razmatranje prijedlog osumnjičenog za određivanje jemstva. Ovakav ishod mogao se izbjeći, jer Vrhovni sud može naložiti razmatranje prijedloga za određivanje jemstva prvostepenoj instanci.

Domaći pravni okvir ne promovira mogućnost određivanja alternativnih mjera pritvoru u svim situacijama, kao što je predviđeno međunarodnim normama. Evropska konvencija jasno nalaže da se mjere, koje su alternativa pritvoru, razmotre i u drugim situacijama, a ne samo kada postoji opasnost od bjekstva, kao i da vrstu mjera treba odrediti u skladu sa konkretnim okolnostima u svakom predmetu.²² Suviše često se dešava da sudije čak i ne uzimaju u razmatranje prijedlog odbrane za određivanje jemstva ili drugih alternativnih mjera, a još manje izriču te mjere kada bi to trebalo. Osim toga, sudije u toku postupka za određivanje pritvora rijetko poučavaju optužene o njihovim pravima, pogotovo kada je u pitanju primjena blažih mjera.

5. POSEBNI OSNOVI ZA ODREĐIVANJE MJERE PRITVORA

a) Bojazan od bjekstva

Međunarodne i domaće pravne norme

Mada ne postoji precizna međunarodna formula koja bi pomogla da se utvrdi da li bi osumnjičena ili optužena osoba mogla pobjeći, Evropski sud smatra da se mora ocijeniti nekoliko faktora. Oni se mogu odnositi na visinu zapriječene kazne, dokaze o prethodnim slučajevima bjekstva u vezi drugih krivičnih djela, te konkretne dokaze o planovima o bjekstvu. Sudski organ trebao bi u razmatranje uzeti karakter optuženog, njegov moral, mjesto stanovanja, radni status, finansijsku situaciju, porodične veze, kao i kontakte u inozemstvu ili nepostojanje veze sa državom u kojoj se krivično goni.²³

Ponekad se radi o osumnjičenima ili optuženima s dvojnim državljanstvom ili stranim državljanstvom. U predmetu koji se odnosio na dva strana državljanina u Španiji, Komitet za ljudska prava UN-a, koji prati poštivanje Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, našao je da pritvor određen po osnovu bojazni od bjekstva nije opravdan. Komitet smatra da je ovo u suprotnosti sa normama Pakta u vezi slobode ličnosti, jer strano državljanstvo samo po sebi ne može predstavljati dovoljan osnov za određivanje pritvora.²⁴ Štoviše, u predmetu koji se ticao osoba bez stalnog mjesta boravka, Evropski sud je utvrdio da nepostojanje prebivališta ne podrazumijeva opasnost od bjekstva.²⁵ Pored toga, kao što je to slučaj sa svim osnovima za određivanje pritvora, ovaj razlog za pribjegavanje određivanju pritvora vremenom gubi na značaju zato što će vrijeme provedeno u pritvoru normalno biti uračunato u izdržavanje zatvorske kazne u slučaju donošenja osuđujuće presude.²⁶ Ako se sud pozove na opasnost od bjekstva kao na jedini preostali osnov za određivanje pritvora, Evropski sud smatra da se mora naložiti oslobađanje iz pritvora do početka glavnog pretresa ako je moguće pribaviti garancije da će se optuženi pojaviti na suđenju.²⁷

Domaća praksa

Bojazan od izbegavanja krivičnog postupka čvrsto je ugrađen osnov za određivanje mjere pritvora u domaćem zakonodavstvu. Članom 132.1(a) ZKP BiH se, naprimjer, predviđa da se osumnjičenom ili optuženom može odrediti pritvor:

[...] ako se krije ili ako postoje druge okolnosti koje ukazuju na bojazan od bjekstva.

Bojazan od bjekstva osumnjičenog ili optuženog u zemlje bivše Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije često se navodi kao razlog za određivanje pritvora. Mnogi građani Bosne i Hercegovine posjeduju državljanstvo i druge veze sa nekom od susjednih država, bivših jugoslavenskih republika. Ustavi Hrvatske, Crne Gore i Slovenije sadrže odredbe kojima je zabranjeno izručivanje njihovih državljana za počinjena krivična djela. Migracijama prema zemljama izvan regije također je povećan broj građana s dvojnim državljanstvom. Sama činjenica da neko posjeduje dvojno državljanstvo ili strano državljanstvo ne može se, međutim, koristiti kao jedini razlog za izricanje mjere pritvora.

U jednom primjeru, osumnjičeni je pritvoren zbog bojazni od bjekstva i bojazni da će vršiti utjecaj na svjedoke, iako je došao iz Ploča, u Republici Hrvatskoj, u policijsku stanicu u Mostaru kako bi ga policija dodatno ispitala i podvrgla poligrafskom ispitivanju. Sud je, utvrdivši da osumnjičeni ima hrvatsko državljanstvo i stan u vlasništvu u Pločama, zaključio da ove okolnosti upućuju na bojazan od bjekstva. Međutim, sud nije izložio dokaze u prilog takvom zaključku, a ništa u ponašanju optuženog nije ukazivalo na to da on neće i ubuduće poštivati naloge policije i suda.²⁸ U jednom predmetu pred općinskim sudom, dvije osobe osumnjičene su da su počinile djelo uništenja i oštećenja tuđe stvari i zadržane u pritvoru zbog bojazni da će vršiti utjecaj na svjedoke i bojazni od bjekstva. U obrazloženju rješenja stajalo je da:

[...] opravdane okolnosti ukazuju na to da bi osumnjičeni ukoliko bi bili pušteni na slobodu mogli pobjeći, odnosno napustiti teritorij BiH, na koji način bi bili nedostupni pravosudnim tijelima BiH i tako onemogućili krivično gonjenje. Naime, osumnjičeni NN je

državljanin BiH i RH, a kako su oba osumnjičena neoženjena te nisu vezana za navedeno područje pa su razlozi za određivanje pritvora po članu 146, st.1, tač.a. ZKP FBiH opravdani.²⁹

Ovakvi primjeri ukazuju na činjenicu da dvojno državljanstvo, ili čak indicija o njegovom postojanju, diktira određivanje pritvora u Bosni i Hercegovini, dok se pri tome ne uzimaju u obzir drugi kriteriji za korištenje ovog osnova.

S druge strane, barem u jednom slučaju tužilac se u prijedlogu za određivanje pritvora pozvao na jedan prethodni predmet, kada je optuženi pobjegao nakon što mu je izrečena prvostepena presuda, ali je Sud BiH odbio da odredi pritvor po tom osnovu. Sudsko vijeće je utvrdilo da je obavezno da donese odluku na osnovu sudskih spisa i činjenica pred sobom, te se nije moglo osloniti na ishod nekog drugog predmeta.³⁰ Takva odluka ukazuje na to da negativan ishod jednog rješenja o određivanju pritvora ne može diktirati druga rješenja. Isto tako, ona je relevantna za razvoj pozitivne prakse u postupku za određivanje pritvora, pri čemu dvojno državljanstvo ne bi trebalo automatski poslužiti kao pokazatelj koji upućuje na potrebu određivanja mjere pritvora, nego samo kao polazište za posebnu i detaljnu ocjenu bitnih okolnosti.

b) Bojazan od ometanja krivičnog postupka

Međunarodne i domaće pravne norme

Bojazan od ometanja krivičnog postupka jeste široko prihvaćeni osnov za izricanje mjere pritvora kojim se optuženi sprečava u poduzimanju radnji koje bi mogle ozbiljno ugroziti tok postupka. To može biti pritisak ili zastrašivanje svjedoka, upozorenje ili tajni dogovori sa drugim eventualnim saučesnicima, te uklanjanje dokaza ili dokumenata. Međutim, prema mišljenju Evropskog suda za ljudska prava, ovaj osnov za određivanje pritvora validan je samo kada postoje jasne indicije ili činjenične okolnosti koje idu u prilog njegovom korištenju. Naprimjer, u predmetu u kojem je osoba osumnjičena za pokušaj ubistva, pljačku i silovanje, puka tvrdnja pravosudnih organa tužene države da bi optuženi bio u sporazumu sa saučesnikom, koji se nije nalazio u pritvoru, ocijenjena je kao nedovoljna da opravda produženje pritvora.³¹ Pored

toga, ovaj osnov vremenom gubi na značaju i potpuno nestaje u trenutku kada tužilaštvo prikupi dovoljno dokaza, što se obično podudara s okončanjem istrage.³²

Također, u skladu sa članom 132.1(b) ZKP BiH pritvor se može odrediti ako:

[...] postoji osnovana bojazan da će uništiti, sakriti, izmijeniti ili krivotvoriti dokaze ili tragove važne za krivični postupak ili ako naročite okolnosti ukazuju na to da će ometati krivični postupak utjecajem na svjedoke, saučesnike i prikrivače.

Prema stavu 2, pritvor se ukida čim se osiguraju dokazi zbog kojih je određen. Teret dokazivanja je na tužilaštvu, koje potrebne istražne radnje treba provesti brzo i efikasno kako bi osumnjičeni bio pušten na slobodu, kao i na sudijama, koji trebaju osigurati da osoba ne bude držana u pritvoru bez potrebe, zbog tužilačke ili organizacijske neefikasnosti.

Domaća praksa

Bojazan od ometanja krivičnog postupka u Bosni i Hercegovini koristi se vrlo često kao osnov za određivanje pritvora. Spomenute međunarodne norme predviđaju da se ovaj osnov mora primjenjivati dosljedno. Drugim riječima, rješenjima o pritvoru trebalo bi biti obrazloženo da li postoje posebne okolnosti koje opravdavaju bojazan da bi data osoba mogla, ako ostane na slobodi, utjecati na svjedoke ili saučesnike. Tužiocu u Bosni i Hercegovini ovo često propuste obrazložiti.

Kada podnose prijedlog za određivanje pritvora po ovom osnovu, neki tužiocu u Tužilaštvu BiH navode da će, od trenutka kada optužnica bude potvrđena, optuženi saznati imena, lične podatke i adrese svjedoka, čime se stvara opasnost da bi optuženi mogao doći do njih i, eventualno, izvršiti pritisak na svjedoke prije nego što budu dali iskaz u toku glavnog pretresa. Sudije Suda BiH odbacuju ovakvo obrazloženje. Ustvari, sudije i vijeća su u mnogim predmetima vođenim pred državnim i entitetskim sudovima odbili prijedlog tužilaštva zasnovan na tome zbog nedostatka dokaza. Naprimjer, sudija jednog kantonalnog suda odbio je prijedlog za određivanje pritvora iz sljedećih razloga:

Sudija za prethodni postupak nije se saglasio sa prijedlogom kantonalnog tužioca da se prema osumnjičenima odredi pritvor u

smislu odredbi [član 132.1(b)] jer je tužilac samo parafrazirao i naveo da bi osumnjičeni mogli utjecati na svjedoke ukoliko bi se nalazili na slobodi, ne navodeći koje su to očigledne i konkretne okolnosti koje ukazuju na to, nego tužilac samo apstraktno to navodi i pretpostavlja.³³

Međutim, u izvjesnim slučajevima je pritvor određen po ovom osnovu ograničen na kratko vrijeme i ukida se čim se osiguraju dokazi ili ispituju svjedoci. Neki sudovi su po ovom osnovu pritvor određivali u trajanju od samo deset dana, dok su drugi određivali pritvor u trajanju od trideset dana. Bez obzira na to, primjena ovog osnova od strane sudova povremeno je upitna, pogotovo kada je riječ o utvrđivanju da li „naročite okolnosti“ ukazuju na mogućnost da će osoba izvršiti utjecaj na svjedoke.

Praktičari se spore oko toga da li se na ovaj osnov mogu pozvati tokom glavnog pretresa. Oni koji su protiv pozivanja na ovaj osnov ukazuju na to da je do početka glavnog pretresa trebalo već prikupiti i osigurati sve dokaze. Oni praktičari koji se zalažu za njegovu primjenu ističu da svjedoci svoj iskaz trebaju usmeno dati tek na glavnom pretresu. Zato neke sudije određuju pritvor po ovom osnovu čak i tokom glavnog pretresa. Njihovi argumenti su manje-više sljedeći: ako bude pušten na slobodu, optuženi će se vratiti u svoje prijeratno prebivalište, gdje žive barem neke od žrtava ili svjedoka; tamo bi imao mogućnost stupiti u kontakt sa svjedocima i utjecati na njihove iskaze na sudu.³⁴ (Ova pojava uglavnom se odnosi na predmete ratnih zločina, trgovinu ljudima i organizirani kriminal.) *Komentari Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, koji daju prikaz prethodne i tekuće prakse, pružaju objašnjenja za posebne kriterije koji se odnose na upotrebu ovog osnova za pritvor. Sudije i tužiocima mogli bi ih više koristiti i primjenjivati date stavove u svojoj praksi češće nego što je to sada slučaj.³⁵

c) Potreba za sprečavanjem vršenja krivičnih djela

Međunarodne i domaće pravne norme

Potreba da se osumnjičena ili optužena osoba spriječi u činjenju teških krivičnih djela može biti legitiman osnov za određivanje pritvora. Ali ovaj razlog nije nesporan i neki stručnjaci u oblasti ljudskih prava tvrde da se

njegovom primjenom narušava pretpostavka o nevinosti.³⁶ Zbog toga je važno da sudije i tužiocima imaju na umu da pritvor nije kaznena mjera, već nešto što je predviđeno da spriječi događaje koji mogu ometati pravilan tok krivičnog postupka ili da zaštiti prava drugih.

Praksa Evropskog suda opravdava upotrebu ovog osnova kada postoji stvarna opasnost od ponavljanja teške krivične radnje. Naravno, okolnosti u predmetu i kriminalna prošlost, te ličnost osumnjičenog ili optuženog moraju ići u prilog takvom zaključku. Naprimjer, u predmetu u kojem je osumnjičeni bio umiješan u organizirani kriminal, tvrdilo se da bi osumnjičeni mogao zloupotrijebiti svoju slobodu tako što će održavati postojeću mrežu kontakata i pružiti dragocjenu pomoć svojim suradnicima. Evropski sud utvrdio je da takve okolnosti opravdavaju pritvor na osnovu bojazni od ponavljanja krivičnog djela.³⁷ Zbog toga broj i karakter počinjenih krivičnih djela postaju relevantni, pošto mogu ukazati na opasnost od izvršenja novih sličnih krivičnih djela tokom sudskog postupka.

To, međutim, nije uvijek slučaj. U predmetu u kojem se osoba teretila za ubistvo i izazivanje požara, naprimjer, Evropski sud je primijetio da prethodne osuđujuće presude za lakša djela – tešku krađu u pokušaju i dezerterstvo – ne moraju obavezno biti razlog za određivanje pritvora iz bojazni da će osumnjičeni ponoviti krivično djelo.³⁸ Mada sudska praksa nije ustanovila čvrsta mjerila kojima bi se ustanovilo kakvu važnost treba pridavati činjenici da je otvorena istraga za druga slična krivična djela, ipak je prilično jasno da je određivanje mjere pritvora opravdano ako su slična djela počinjena pošto je otvorena istraga u datom predmetu.³⁹ Član 132.1(c) ZKP BiH zauzima se slično stajalište, navodeći da se pritvor može odrediti:

[...] ako naročite okolnosti opravdavaju bojazan da će ponoviti krivično djelo ili da će dovršiti pokušano krivično djelo ili da će učiniti krivično djelo kojim prijeti, a za ta krivična djela može se izreći kazna zatvora od pet godina ili teža kazna.

Domaća praksa

Pitanja u pogledu primjene ovog osnova za pritvor mogu se grupirati u četiri kategorije. Prva obuhvata predmete u kojima su uočene greške tehničke

prirode, u kojima nije zadovoljen uvjet kazne u trajanju od pet godina ili više. Svaka povreda domaćeg zakona obavezno čini da pritvor postaje nezakonit, jer Evropska konvencija zahtijeva striktno poštivanje domaćeg pravnog okvira.⁴⁰ Drugo, u nekim predmetima nema ukupne ocjene toga da li posebne okolnosti opravdavaju bojazan da će optuženi izvršiti novo krivično djelo. Naprimjer, u nekoliko postupaka radilo se o pritvoru u dužem trajanju na osnovu prijetnje krivičnim djelom koja je mogla biti upućena u trenutku uzbuđenja. Sudije su odredile pritvor a da nisu ocijenile stepen u kojem je prijetnja bila ozbiljna i trajna, čime su dovele u pitanje opravdanost mjere pritvora. Treće, u nekim slučajevima odstupa se od uspostavljene prakse prema kojoj tužilac ili sudija imaju pristup evidenciji o prethodnim krivičnim djelima osumnjičenog, koja tako postaje sastavni dio procjene rizika. Na kraju, jezik koji se koristi u nekim rješenjima o određivanju pritvora u suprotnosti je sa pretpostavkom o nevinosti. Naprimjer, u rješenju kojim se odbija žalba na rješenje o pritvoru, sudsko vijeće nalazi da „...način i okolnosti pod kojima je počinio to krivično djelo teške krađe na teritoriju u nadležnosti ovog suda nedvojbeno navodi sud na zaključak da...“. Takva rečenica u sudskom rješenju o pritvoru, u kojem sudsko vijeće nije sačuvalo pretpostavku o nevinosti osumnjičenog, odaje utisak da je pritvor prije kaznena mjera, a ne mjera osiguranja.⁴¹

d) Potreba za očuvanjem sigurnosti građana ili imovine

Međunarodne i domaće pravne norme

Evropski sud uvažava da potreba za održavanjem javnog reda može biti osnov za određivanje mjere pritvora u vrlo ograničenom obimu. U jednom od malobrojnih predmeta koji se odnosi na primjenu ovog osnova za pritvor, Evropski sud utvrdio je da se ovaj osnov može koristiti samo kada činjenice pokazuju da bi puštanjem optuženog na slobodu zaista bio narušen javni red.⁴² Pored toga, u predmetu *I.A. protiv Francuske*, Evropski sud razjasnio je da nije dovoljno puko pozivanje na apstraktan način na prirodu datog krivičnog djela, okolnosti pod kojima je počinjeno i eventualne reakcije porodice žrtve.⁴³

Iako Evropski sud dozvoljava korištenje ovog osnova za pritvor u ograničenoj mjeri, postoji i raširena skepsa u pogledu njegove ispravnosti.

Nekoliko država članica Vijeća Evrope nikada nije ni imalo ovakav osnov za pritvor, dok su druge u skorije vrijeme težile da ga uklone iz svog zakonodavstva.⁴⁴ U svom Objašnjenju o upotrebi mjere pritvora, Komitet ministara Vijeća Evrope primjećuje da se javni red može koristiti kao opravdanje za pritvor samo „[...] u slučaju da postoje suštinski dokazi o reakciji na teško krivično djelo poput ubistva...” Komitet, osim toga, primjećuje da jedino nastanak izuzetne situacije može učiniti pritvor neophodnim po ovom osnovu, a ne može se očekivati da će takva situacija nastati kao posljedica puštanja iz pritvora većine osumnjičenih počinilaca.⁴⁵

Četvrti, i posljednji dozvoljen osnov za mjeru pritvora u Zakonu o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, kako je propisano članom 132.1(d), izgleda uključuje koncept javnog reda:

Ako se radi o krivičnom djelu za koje se može izreći kazna zatvora od deset (10) godina ili teža kazna, a usljed načina izvršenja ili posljedica krivičnog djela određivanje pritvora neophodno je za sigurnost građana ili imovine. U slučaju kada se radi o krivičnom djelu terorizma, smatra se da postoji pretpostavka, koja se može pobijati, da je ugrožena sigurnost građana i imovine.

Komentari Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini i sudska praksa u cijeloj državi ukazuju, međutim, da se čitav koncept sigurnosti građana ili imovine ne mora tumačiti kao očuvanje javnog reda. Mada se u Komentarima objašnjava da je primarni cilj uvođenja ovog osnova bio da se omogući očuvanje „sigurnosti“, u njima se ne navode konkretni procesni efekti koji bi time bili postignuti. Ako koncept sigurnosti građana ili imovine ne odgovara konceptu zaštite javnog reda, onda je on potpuno mimo svakog osnova za pritvor prihvaćenog u međunarodnim normama za zaštitu ljudskih prava. Zbog toga bi upotreba drugih postojećih osnova za pritvor, posebno bojazan od ponavljanja krivičnih djela, mogla predstavljati dovoljan osnov da se osigura javni red.⁴⁶

Isto tako, odredba člana 132.1(d), za razliku od odredaba od (a) do (c) istog člana, ne obavezuje eksplicitno sud da ocijeni okolnosti u pogledu njihovog budućeg efekta, te zbog toga konceptualno ne liči na druge osnove za pritvor. Naprimjer, u slučaju pritvora zasnovanog na odredbi

u stavu (c) (to jest, bojazan od ponovnog činenja krivičnog djela), zakon nalaže da okolnosti treba da ukažu na opasnost u pogledu budućeg slijeda događaja. Isto tako, bojazan od bjekstva optuženog sama po sebi predstavlja ocjenu orijentiranu na budućnost, kao što je to i utjecaj na krivični postupak. Konačno, domaće zakonodavstvo podrazumijeva pretpostavku da je sigurnost građana ili imovine ugrožena u slučaju sumnje na djelo terorizma, što je pretpostavka koja teret dokazivanja prebacuje na osumnjičenu ili optuženu osobu, koja treba dokazati da ne predstavlja prijetnju po sigurnost građana. To je gotovo nemoguć zadatak u svakom slučaju, a time se krši pretpostavka u prilog puštanja osobe na slobodu, sadržana u članu 5 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava.⁴⁷

Domaća praksa

Nejasnoće u pogledu koncepta javnog reda i u pogledu pritvora kao preventivne a ne kaznene mjere, negativno su se odrazile na domaću sudsku praksu. U brojnim predmetima određivanja pritvora po ovom osnovu, obrazloženje glasi otprilike ovako: ako je krivično djelo kažnjivo kaznom zatvora u trajanju od deset godina, a imajući na umu način na koji je krivično djelo izvršeno (naprimjer, maljem, testerom, pištoljem) i posljedice krivičnog djela (naprimjer, gubitak imovine, teška povreda, smrt), sud nalazi da su način i posljedice krivičnog djela takvi da nalažu određivanje mjere pritvora u interesu sigurnosti građana. Ovakvo nizanje argumenata ne sadrži sveobuhvatan koncept javnog reda, nego se zadržava na ranijoj ugroženosti javne sigurnosti zbog načina na koji je krivično djelo počinjeno ili zbog posljedica navodnog djela. Ovakva obrazloženja također ne sadrže konkretne činjenice koje bi ukazale na to da postoji stalna prijetnja po sigurnost građana ili imovine u stepenu koji dovodi u pitanje javni red. Usredsrijeđenost se tako stavlja više na objašnjenje načina na koji je navodno djelo počinjeno, nego na njegove eventualne buduće posljedice ako se optuženom ne odredi pritvor.

Stepen u kojem se domaći praktičari oslanjaju na ovaj osnov ukazuje na to da je on postao zamjena za odredbu o obaveznom pritvoru za krivična djela za koja je zapriječena kazna zatvora u trajanju od deset ili više godina, koju su sadržavali prethodni krivičnoprocesni zakoni.⁴⁸ Ovaj osnov je u širokoj upotrebi kad god je zapriječena kazna za krivično djelo

„najmanje pet godina“, ili „od jedne do deset godina.“ Tužioc i sudije se, isto tako, često pozivaju na ovaj osnov za određivanje mjere pritvora kada razlozi, zapravo, odgovaraju nekom od drugih osnova za pritvor, kao što su bojazan od činjena novog krivičnog djela ili potreba da se svjedoci zaštite od zastrašivanja. Naprimjer, kantonalni sud je pružio sljedeće obrazloženje:

Imajući u vidu da se osumnjičeni sumnjiče za krivično djelo razbojništva iz člana 289. stav 2. KZ FBiH, za koje djelo se po Zakonu može izreći kazna zatvora od 10 godina ili teža kazna, te usljed načina na koji je počinjeno krivično djelo (upotrebom oružja u objektu koji se bavi prometom zlatnog nakita i u kojem u svako doba ima dragocjenosti i novca) određivanje pritvora prema osumnjičenima ukazuje se neophodnim radi sigurnosti građana, pa shodno tome postoji osnov za pritvor po članu 146, stav 1, točka d) ZKP-a FBiH.⁴⁹

Drugim riječima, ovaj kantonalni sud je zapravo izložio argument da postoji bojazan od činjena novog krivičnog djela kao osnov za izricanje mjere pritvora, a ne prijetnja javnom redu.

Sudovi, naravno, ponekad odbiju da izreknu mjeru pritvora na osnovu sigurnosti građana i imovine. Naprimjer, nakon potvrđivanja optužnice u predmetu koji je vođen protiv četiri osobe, sudija Suda BiH odbio je prijedlog za određivanje pritvora po osnovu člana 132.1(d), navodeći da:

Ovo, iz razloga što masivnost krivičnog djela, te pretpostavka da bi oslobađanje optuženih najvjerovatnije narušilo javni red usljed osjećaja nepovjerenja u sudski sistem, odnosno način izvršenja i prouzrokovana posljedica, u konkretnom slučaju nisu dovoljni za pritvor.⁵⁰

Slično tome, u predmetu pred općinskim sudom, sudsko vijeće koje je produžavalo pritvor optuženom u vrijeme izricanja presude, utvrdilo je da nema dokaza u prilog osnovu iz člana 132.1(d), te je optuženog pustilo na slobodu, navodeći:

Dakle, bilo bi neprimjereno produžiti pritvor pozivanjem na bojazan za sigurnost građana kada za to ne postoje konkretni i

objektivni dokazi, jer bi takav pritvor bio proizvoljan. Naime, kako vrijeme prolazi, tako blijedi senzibilnost javnosti u odnosu na događaj iz prošlosti. Potrebno je dokazati da ispoljena brutalnost kod počinjenja djela, pa makar bila motivirana i osvetom i makar djelo bilo počinjeno i na javnom mjestu, u konkretnoj fazi krivičnog postupka (ovdje oko tri mjeseca nakon počinjenja djela i kada je optuženiku izrečena zatvorska kazna) kod građana izaziva nesigurnost za vlastiti tjelesni integritet i imovinu.⁵¹

Sudsko vijeće je, osim toga, utvrdilo da nisu navedene konkretne činjenice niti dokazi koji bi pokazali da bi javnost bila uznemirena puštanjem optuženog na slobodu. Ovo obrazloženje najpribližnije podsjeća na standard Evropskog suda kada su u pitanju dokazi koji trebaju potkrijepiti određivanje pritvora po osnovu očuvanja javnog reda.

Neka rješenja se, isto tako, oslanjaju na subjektivni osećaj nesigurnosti građana, dok se u drugima razmatra osećaj sigurnosti jedino kod žrtava i njihovih porodica.⁵² Osjećaj straha i zgražanja izazvan kada se sazna za nasilan zločin možda je prirodna ljudska reakcija, ali nije nužno i odgovarajući razlog za držanje osumnjičenih u pritvoru. U predmetu *I.A. protiv Francuske*, Evropski sud je, razmatrajući pojam „socijalni nemiri“ kojim se može opravdati pritvor i odluke u tom predmetu koje navode način i prirodu počinjenog djela, ocijenio da su okolnosti pod kojima je djelo izvršeno i reakcije porodice žrtve nedovoljni da bi se odredio pritvor iz razloga potrebe očuvanja javnog reda.⁵³ Pritvor koji se određuje na osnovu kršenja javnog reda kao općeg pojma, mora biti eksplicitno potkrijepljen dokazima koji pokazuju da bi puštanje optuženog na slobodu dovelo do rasprostranjenih i trajnih prijetnji po sigurnost građana u pogledu javnog reda. Međutim, domaći branioci također ne pružaju uvjerljive argumente u korist svojih klijenata kada se navodi ovaj sporni osnov za određivanje ili produženje pritvora. S obzirom na ustaljenu praksu upotrebe ovog osnova za pritvor u Bosni i Hercegovini, branioci bi u svojim prijedlozima trebali posegnuti izvan granica uobičajene prakse u državi i direktno se pozvati na presude Evropskog suda.⁵⁴

Pored toga, domaće vlasti mogle bi razmotriti mogućnost da izbrišu sigurnost građana ili imovine kao osnov za pritvor ili, alternativno, da

izmjene ovu odredbu radi uspostave jasnih kriterija za njenu primjenu. Mogući prijedlog teksta odredbe bi glasio:

...ako bi puštanje na slobodu osumnjičenog ili optuženog dovelo do izuzetnog i dugotrajnog narušavanja javnog reda usljed načina počinjenja ili posljedica krivičnog djela, a za isto se može izreći kazna od najmanje deset (10) godina zatvora...⁵⁵

Takva jezička formulacija pomogla bi ne samo da se razjasni sam osnov za pritvor, već i način njegove primjene. Ipak, ostaje mogućnost da bi čak i tako izmijenjena formulacija mogla izazvati nove probleme i proizvesti neželjene posljedice. To je možda ključni razlog zašto bi bilo bolje potpuno izbrisati ovu odredbu iz krivičnoprocesnih zakona u državi. Osim toga, brisanje ove odredbe ne bi znatno utjecalo na mogućnost određivanja mjere pritvora uopće, nego bi jednostavno dovelo do toga da se od sudija i tužilaca traži da znatno pažljivije i preciznije iznesu prave razloge zbog kojih je pritvor neophodan. Naprimjer, na Sudu BiH, u čijoj su nadležnosti najosjetljiviji predmeti, pritvor se u predmetima ratnih zločina gotovo nikada ne izriče isključivo na osnovu odredaba iz tačke (d), već najčešće u kombinaciji sa nekim drugih osnovom.⁵⁶

6. DETALJNO OBRAZLOŽENA RJEŠENJA

a) Međunarodne i domaće pravne norme

Evropski sud je u mnogim predmetima smatrao da se domaći pravosudni sistemi moraju organizirati na način koji omogućava poštivanje normi u pogledu određivanja pritvora u skladu sa članom 5 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava. Zbog toga sudije moraju iscrpno obrazložiti zašto je pritvor nužna mjera u datom slučaju i kako se osnov za određivanje mjere pritvora na koji se pozivaju, odnosi na datu osobu.⁵⁷ Rutinsko citiranje zakonskih odredaba koje se odnose na pritvor nije dovoljno, a da se ne obrazloži i primijeni zakon na konkretne činjenice u datom predmetu.⁵⁸ Evropski sud često je utvrdio povredu člana 5.3 Evropske konvencije u postupcima koji su se pred njim vodili kada nisu navedeni relevantni i dovoljni razlozi da bi se opravdalo određivanje pritvora.⁵⁹

Članom 5.4, kojim se garantira pravo na osporavanje zakonitosti pritvora, također se zahtijeva jasno obrazloženje razloga za pritvor kako bi se omogućio pravedan drugostepeni postupak. Evropski sud smatra da je došlo do povrede ove odredbe kada se rješenja o određivanju mjere pritvora koriste na stereotipan način, te ne uzmu u obzir argumente strana u postupku.⁶⁰ Sudska praksa također insistira na činjenici da se konkretne okolnosti u prilog određivanja mjere pritvora mogu promijeniti, te zbog toga početni razlozi za određivanje pritvora vremenom gube na značaju ili mogu u potpunosti nestati. Zbog toga je potrebno redovno preispitivati postojanje osnova za pritvor.⁶¹

U Zakonu o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, bitnu povredu odredaba krivičnog postupka predstavlja ako je izreka presude „nerazumljiva, protivrječna sama sebi (...) ili u njoj nisu navedeni razlozi o odlučujućim činjenicama.“⁶² Ova odredba odražava opći pravni princip, koji jednako važi za upravni, građanski i krivični postupak. Iako je odredba izričita kada se radi o presudama, ona se odnosi i na rješenja o pritvoru, koja moraju biti zasnovana na odlučujućim činjenicama, što je i garancija sudske pravednosti i neovisnosti.⁶³

U članu 134 Zakona o krivičnom postupku BiH navodi se da rješenja o

prituoru moraju sadržavati, između ostalog, zakonski osnov za određivanje pritvora s obrazloženjem. U *Komentarima Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini* data je sljedeća upozoravajuća napomena: „U obrazloženju treba istaći konkretne činjenice koje opravdavaju primjenu pritvora, što u praksi često nedostaje, tako da se obrazloženje često svodi na parafraziranje ili čak prenošenje teksta zakona.“⁶⁴ Rješenja kojima se određuju mjere zabrane također bi trebala biti detaljno obrazložena.⁶⁵

b) Prijedlozi tužilaštva

Teret dokazivanja da je pritvor neophodna mjera pripada tužiocima. Pritvor se može razmatrati jedino na osnovu prijedloga tužioca u pisanoj formi, koji, kako je već rečeno, treba biti obrazložen. Kao osnovni pisani dokument na osnovu kojeg se razmatra određivanje mjere pritvora, prijedlog tužilaštva mora sadržavati relevantne materijalne činjenice koje ukazuju na potrebu da se odredi mjera pritvora. Međutim, često prijedlozi tužilaštva ne sadrže takve činjenice i uglavnom su zasnovani na pukim navodima, bez relevantnih i dovoljnih materijalnih činjenica. Naprimjer, u jednom prijedlogu kojim se traži određivanje pritvora na osnovu navodne prijetnje svjedocima, u obrazloženju je stajalo sljedeće:

U toku istrage koja je otvorena protiv osumnjičenih, u ovom trenutku nisu saslušani svi svjedoci, što objektivno predstavlja okolnost koja ukazuje na to da bi osumnjičeni svojim boravkom na slobodi mogli ometati tok istrage utjecajem na svjedoke, čime je praktično ispunjen razlog za pritvor propisan u članu 132.1(b) ZKP-a BiH.⁶⁶

Ovaj prijedlog ne sadrži individualiziranu ocjenu toga da li bi osumnjičeni zaista zloupotrijebili svoju slobodu i izvršili utjecaj na svjedoke koji još uvijek nisu saslušani. Suprotno duhu zakona u vezi s postupkom za određivanje mjere pritvora, ovaj prijedlog ne izlaže odlučujuće činjenice i zbog toga ne može biti dovoljan osnov kojim bi se opravdala mjera pritvora.⁶⁷ Nekome kome predmet nije poznat, način na koji tužilac upotrebljava riječ „objektivno“ ukazuje na mišljenje da se radi o pravilu prema kojem osumnjičeni vrše pritisak na svjedoke, bez obzira na okolnosti.

c) Prvostepena rješenja i kontrola opravdanosti pritvora

Sudije odlučuju o tome da li je pritvor opravdan. Da bi se osigurala zakonitost mjere lišavanja slobode, rješenja moraju pružiti dovoljne i relevantne razloge koji opravdavaju mjeru pritvora. Kako bi se to postiglo, sudija mora biti u stanju osloniti se na informacije koje mu dostavi tužilac, na izjavu samog osumnjičenog u toku saslušanja prije nego što bude određena mjera pritvora i, eventualno, na podneske odbrane. Međutim pred sudovima Bosne i Hercegovine danas, rješenja kojima se određuje ili produžava pritvor rijetko sadrže konkretne okolnosti koje govore u prilog zašto je ova strožija mjera neophodna. Štoviše, rješenja kojima se produžava pritvor u toku istrage ili preispitivanje pritvora prilikom ili nakon potvrđivanja optužnice obično se doimaju kao prepis prethodnih rješenja, uz sličnu jezičku formulaciju i zaključke koji se ponavljaju u svakom rješenju o pritvoru.

Ovim se postavlja pitanje da li se u praksi uopće vrši strogo preispitivanje potrebe za pritvorom. U principu, detaljna i stvarna procjena uvijek je potrebna, bilo da se radi o odlučivanju o potrebi izricanja ili produženja mjere pritvora ili u toku preispitivanja zakonitosti pritvora. Prilikom svakog produženja pritvora ili preispitivanja zakonitosti mjere pritvora treba uzeti u obzir sve relevantne činjenice, kao što su protok vremena i promjene u okolnostima koje su bile relevantne za prvobitno određivanje pritvora. Međutim, tužioci i sudije pokazuju tendenciju da više pažnje poklanjaju kategorizaciji krivičnih djela i okolnostima nego posebnim činjenicama u svakom predmetu. Obično se mjera pritvora predlaže ili određuje za krivična djela kao što su ratni zločini, ubistvo u pokušaju ili ubistvo, silovanje, teška krađa, pljačka i trgovina drogom. U jednom slučaju tužilac je čak napisao prijedlog za određivanje pritvora i prije nego što je saslušao osumnjičenog. Takva praksa nije suglasna ni s obavezom da se svaki prijedlog za određivanje pritvora i rješenje o pritvoru izrade u odnosu na činjenice i okolnosti u datom slučaju, niti s osnovnim principom da je pritvor zaštitna a ne kaznena mjera.

Kada se posebno zatraži jemstvo ili neka druga mjera, rješenja o pritvoru često ne sadrže razloge zbog kojih te mjere nisu odobrene. Kada je, naprimjer, nakon produženja pritvora općinski sud ustanovio da postoji

„opravdana bojazan od bjekstva“, a potom naveo da se mjere zabrane u ovoj fazi postupka ne mogu primijeniti, sud u rješenju nije obrazložio kako je sudija došao do tog zaključka, niti zašto mjera zabrane napuštanja boravišta ne bi bila djelotvorna.⁶⁸

d) Drugostepeni postupak

U postupku po žalbi potrebno je razmotriti važne argumente i činjenice koje bi mogle utjecati na postojanje uvjeta koji su bitni u pogledu zakonitosti rješenja o pritvoru.⁶⁹ U toku preispitivanja žalbi na rješenje o pritvoru, drugostepena vijeća imaju posebnu ulogu koja se odnosi na praćenje, usmjeravanje i korekciju rješenja koja ne sadrže propisno obrazloženje, ili su na drugi način neosnovana. Često, međutim, drugostepena vijeća ne ocjenjuju adekvatno da li su osnovi za pritvor dovoljno obrazloženi i ne razmatraju uz dovoljno pažnje argumente koje iznose branioci. Naprimjer, u odluci po žalbi u kojoj je odbrana tvrdila da, iako njihov klijent ima prebivalište na jednom području, a radi na drugom, u relativnoj blizini prvog mjesta, ova činjenica ne znači mogućnost da bi osoba mogla pobjeći. Braniteljica je zatim zatražila da njena klijentica bude puštena iz pritvora. Sudsko vijeće okružnog suda odgovorilo je ovako:

Vijeće ovog suda smatra da je sudija za prethodni postupak pravilno ocijenio sve okolnosti koje se odnose na određivanje pritvora, te da je ispravno postupio u predmetnom rješenju određujući pritvor osumnjičenoj iz razloga propisanih u članu 189, stav 1, tačka a) ZKP-a RS [član 132.1(a) ZKP BiH].⁷⁰

Drugostepeno vijeće nije dalo obrazloženje zašto je u prvostepenom rješenju ispravno utvrđeno da postoje razlozi za određivanje pritvora. Ostavilo je argumente odbrane bez odgovora, te na kraju nije jasno da li postoje dovoljni razlozi koji idu u prilog određivanju mjere pritvora iz navedenog razloga.

7. ULOGA BRANIOCA

a) Profesionalna dužnost

Branioци imaju ulogu u osiguranju da se standardi pravednog postupka poštuju u toku krivičnog postupka. Kada je u pitanju neko pravo kao što je pravo na slobodu ličnosti, ta uloga posebno dobija na značaju. Branioци su zbog toga obavezni svoje klijente zastupati s pažnjom, integritetom i najvišim nivoom profesionalnosti. Prema domaćem zakonu, odbrana mora „poduzimati sve neophodne korake u cilju (...) zaštite prava svojih klijenata.“⁷¹ Međutim, u praksi branioци, i oni postavljeni po službenoj dužnosti, kao i oni privatno izabrani, ne zastupaju u potpunosti interese svojih klijenata tokom postupka određivanja pritvora, posebno kada se radi o osporavanju rješenja o pritvoru.

b) Potreba da se prijedlozi potkrijepe činjenicama

Mada branioци često osporavaju postojanje osnovane sumnje ili osnova za pritvor, ponekad ne zasnivaju takve argumente na analizi podnesenih dokaza. Usmeni i pismeni prijedlozi protiv rješenja o određivanju mjere pritvora ne sadrže uvijek relevantne činjenične okolnosti koje bi sudije trebale uzeti u obzir. Često se čini da branioци nisu proučili sve dokaze koji su izneseni. Čak i kada postoje činjenice i argumenti koji bi mogli opravdati primjenu drugih mjera osim pritvora, često izgleda kao da branioци podrazumijevaju da su oni očigledni, te zbog toga nedovoljno potkrepljuju svoje tvrdnje. Naprimjer, u postupku u kojem je pritvor određen zbog bojazni od bjekstva, u podnesku se navodi:

U obrazloženju pobijanog rješenja navodi se da su osumnjičeni državljani Srbije i Crne Gore sa stalnim mjestom boravka na Kosovu te da je sama činjenica da se radi o stranim državljanima okolnost koja ukazuje na bojazan od bjekstva. Ovakav stav suda neosnovan je i pogrešan. Kod činjenice da im je poznato i prebivalište i adresa, te spremnost osumnjičenih da se jave na svaki poziv suda određivanje pritvora iz navedenih razloga pokazuje se neosnovanim.⁷²

U drugom predmetu, u kojem je osumnjičenoj osobi određen pritvor iz bojazni da bi mogla ponoviti krivično djelo, ni tužilac ni sudija nisu imali konkretne podatke o prethodnim krivičnim djelima osumnjičenog, osim same izjave osumnjičenog da je nekoliko postupaka protiv njega pokrenuto dvije godine ranije. Cjelokupno obrazloženje koje je branilac ponudio osporavajući postojanje uvjeta za određivanje pritvora po ovom osnovu sastojalo se od sljedećeg: „Također ne postoji strah da će ponoviti krivično djelo jer nema podataka o ranijim osuđujućim presudama.” Da je branilac umjesto toga svoju argumentaciju zasnovao na tome što okolnosti koje su poznate sudiji nisu dovoljne da se utvrdi potreban nivo bojazni, mogao je isto tako istaći da je sud odredio pritvor, a da nije utvrdio da li osumnjičeni zapravo ima krivični dosje ili nema. Ovo bi tada išlo u prilog zaključku da nije ispunjen uvjet o postojanju posebnih okolnosti koje bi opravdale bojazan od ponavljanja krivičnog djela.

c) Potreba da se zahtijeva alternativa pritvoru

Branioци često ne zahtijevaju primjenu blažih mjera, kao što su jemstvo, zabrana napuštanja prebivališta ili druge mjere zabrane. Čak i kada je branilac podnio takve prijedloge, oni nisu uvijek potkrijepljeni neophodnom dokumentacijom. To utječe na mogućnost sudija da uzmu u razmatranje takve prijedloge, a može i usporiti proces dok se ne dostave dodatne informacije.

d) Potreba da se prijedlozi potkrijepe normama pravednog suđenja

Uopće uzevši, podnesci branilaca u Bosni i Hercegovini ne sadrže međunarodne norme o pravednom suđenju kao dio argumentacije koju odbrana zastupa. U prijedlozima kojima se osporava rješenje o pritvoru gotovo nikada se ne spominju međunarodni standardi o ljudskim pravima u pogledu određivanja pritvora ili izricanja drugih blažih mjera, niti presude Evropskog suda ili komentari na zakon ili kakav drugi izvor sudske prakse. Kada bi se branioци po pravilu klonili neutemeljenih primjedbi i više se oslanjali na međunarodne norme o pravičnom suđenju kao i na drugu relevantnu domaću i međunarodnu praksu kao što su presude Evropskog suda, kao način da potkrijepe svoje argumente, time bi ustvari bili od pomoći sudu prilikom donošenja rješenja.

8. ZAKLJUČAK

Primjena i upotreba pritvora i alternativnih mjera u Bosni i Hercegovini često nije u skladu sa međunarodnim normama o ljudskim pravima. Neophodna neovisna procjena postojanja osnovane sumnje prije nego što bude određena mjera pritvora ili pritvor bude produžen, ili prije no što bude donesena odluka po žalbi na rješenje o pritvoru, često nije adekvatna. Osim toga, domaći pravni okvir ne potiče primjenu blažih mjera od pritvora. Posljedica toga je da se praksa razlikuje u čitavoj zemlji, a mjera pritvora izgleda da je prije pravilo nego izuzetak.

Primjena svakog od četiri osnova za pritvor predviđenih u ZKP BiH također pruža razloge za zabrinutost. Rješenja o pritvoru po osnovu bojazni od bjekstva često nisu dovoljno obrazložena. Također se među sudijama javlja tendencija da dvojno državljanstvo automatski posmatraju u svjetlu postojanja bojazni od bjekstva. To za posljedicu ima određivanje mjere pritvora bez prethodnog razmatranja individualnih, činjeničnih i pravnih okolnosti u datom predmetu.

Prijedlozi tužilaštva za određivanje pritvora po osnovu ometanja krivičnog postupka često nisu dovoljno utemeljeni ukazivanjem na činjenične i pravne okolnosti. Posljedica toga jeste da sudije obično odbacuju takve prijedloge. U nekim slučajevima su i u rješenjima sudija o određivanju mjere pritvora nedostajali navodi o posebnim okolnostima koje bi opravdale upotrebu ovog osnova za pritvor.

U rješenjima o pritvoru po osnovu potrebe da se spriječi činjenje novih teških krivičnih djela, sudije i tužioci ne preispitaju uvijek detaljno posebne okolnosti koje bi utvrdile postojanje bojazni od činjenja novih krivičnih djela. Umjesto toga, krivični dosije pojedinca ili sumnja o prethodno izvršenim krivičnim djelima mogu utjecati da se odredi pritvor kao kaznena mjera.

Primjena prijetnje po sigurnost građana ili imovine kao osnova za određivanje pritvora zahtijeva ozbiljno preispitivanje. Uvjeti i kriteriji koji proističu iz sudskih rješenja nisu u skladu sa praksom Evopskog suda za ljudska prava u ovoj oblasti. Razlozi koji se navode u prijedlozima tužilaštava i rješenjima sudova ne ukazuju na koji način puštanje

osumnjičenog ili optuženog na slobodu ugrožava javni red. Komitet UN-a za ljudska prava je, zapravo, iznio preporuku da bi Bosna i Hercegovina trebala razmotriti mogućnost da ukloni ovaj osnov za pritvor iz svog zakonodavstva, ukazujući na nejasnoće u konceptu sigurnosti građana.⁷³

Međunarodni standardi o ljudskim pravima postavljaju zahtjev da svako lišavanje slobode mora biti potkrijepljeno dovoljnim materijalnim dokazima tokom čitavog perioda dok to lišenje slobode traje. Sudski organi u Bosni i Hercegovini neformalno tvrde da ih broj predmeta i vremenska ograničenja sprečavaju da podnose prijedloge za određivanje pritvora i donose rješenja koja su u skladu s Evropskom konvencijom i odredbama domaćeg zakona. Međutim, ovi razlozi ne mogu sudije i tužioce razriješiti obaveze da propisno obavljaju svoju dužnost.

Konačno, prijedlozi odbrane obično nisu dovoljno obrazloženi. Izgleda da branioci često polaze od pretpostavke da se analiza i argumenti u njihovom izlaganju podrazumijevaju. Prijedlozi odbrane često ne sadrže pozivanje na činjenične okolnosti i na nedostatke u prijedlogu tužilaštva i sudskom rješenju. Oni rijetko sadrže međunarodne ili domaće norme koje bi išle u prilog slobodi osumnjičenog ili optuženog.

9. PREPORUKE

Preporuke koje slijede trebale bi pomoći praktičarima i zakonodavcu da unaprijede primjenu mjere pritvora i alternativnih mjera koje u većem stepenu štite ljudska prava.

MINISTARSTVIMA PRAVDE, PARLAMENTU BiH, VISOKOM SUDSKOM I TUŽILAČKOM VIJEĆU, SUDOVIMA I TUŽILAŠTVIMA

Ministarstva pravde, u suradnji sa Visokim sudskim i tužilačkim vijećem (VSTV), sudovima i tužilaštvima, trebaju utvrditi sveobuhvatne smjernice kako bi se pravosuđu olakšalo da korektno i djelotvorno koristi najadekvatnije mjere kojima će osigurati prisustvo optužene osobe tokom postupka. Smjernicama treba biti obuhvaćena lista osnovnih činjeničnih pitanja koja je potrebno utvrditi prije određivanja adekvatne mjere i preporučeno da se svaka mjera, počevši od najblaže, sistematski preispita i ocijeni. Tim smjernicama trebaju biti razjašnjeni proceduralni i tehnički aspekti primjene mjera koje su alternativa pritvoru, kao i ukazano na okolnosti kada su takve mjere opravdane.

U odnosu na probleme koji su uočeni u vezi sa primjenom pritvora po osnovu očuvanja sigurnosti građana i imovine, postoje dvije opcije koje stoje na raspolaganju zakonodavcu: brisanje odredbe iz tačke (d) člana 132.1, ili njena izmjena. Brisanje ove odredbe ne bi značajno utjecalo na mogućnost određivanja pritvora. Time bi se, zapravo, pred sudije postavio zahtjev da sa većom pažnjom iznesu razloge za rješenje o pritvoru. Ukoliko se, pak, zakonodavac odluči za amandmane radije nego za brisanje, tada oni moraju uzeti u obzir međunarodne standarde za zaštitu ljudskih prava i imati za cilj da ustanove jasne kriterije za situacije kada se pritvor može odrediti po osnovu ugrožavanja javnog reda. Takve smjernice za praktičare bi se potom morale uvrstiti u *Komentare Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*.

SUDIJAMA I TUŽIOCIMA

Pravo osobe da bude puštena na slobodu iz pritvora i obaveza primjene najblaže mjere kako bi se osiguralo prisustvo osumnjičenog odnosno optuženog i uspješno vođenje postupka treba biti osnov svih odluka

tužilaštva i suda u pogledu pritvora. Sudije i tužioci imaju obavezu prvo razmotriti primjenu blaže mjere. Oni, isto tako, imaju obavezu poučiti osumnjičenog ili optuženog u što ranijoj fazi postupka o mogućnosti primjene drugih mjera osim pritvora. Pored toga, sudije i tužioci bi trebali biti svjesni sljedećeg u pogledu osnova za pritvor:

- Bojazan od bjekstva: Dvojno državljanstvo, nepostojanje uredne prijave boravišta ili neprecizno utvrđene činjenice o urednosti dostave sudskih poziva ne smiju se uzimati kao razlozi koji automatski ukazuju na to da je neophodno određivanje mjere pritvora.
- Bojazan od ometanja krivičnog postupka: U pravilu, bojazan od ometanja toka postupka normalno prestaje prijedom potvrđene optužnice. Bojazan da bi optuženi mogao zastrašivati svjedoke mora se potkrijepiti konkretnim činjenicama. Dokazi, poput izjava ovih svjedoka, trebaju biti predloženi na glavnom pretresu kad god se ovaj razlog koristi kao osnov za pritvor.
- Bojazan od ponavljanja krivičnog djela: Sudije i tužioci moraju analizirati ukupnost okolnosti, posebno težinu i prirodu djela i stepen odgovornosti, kako bi osigurali postojanje dokaza koji potkrepljuju bojazan da će osoba ponoviti krivično djelo. Službenim putem se mora pribaviti evidencija o prethodnim krivičnim djelima optuženog, a ona moraju biti utvrđena prije određivanja ili produžetka pritvora po ovom osnovu.
- Potreba za očuvanjem sigurnosti građana i imovine: Sudije i tužioci trebaju preispitati korištenje tačke (d) člana 132(1) ZKP BiH, ograničavajući ovaj osnov samo na predmete u kojima postoje jasni dokazi da bi sigurnost građana u pogledu javnog reda bila trajno u opasnosti ako bi optuženi bio pušten na slobodu. Ako se pozovu na taj osnov, sudski organi trebaju primijeniti iste kriterije koje primjenjuje Evropski sud. Entitetski vrhovni sudovi i Ustavni sud BiH trebaju pojasniti vrlo ograničenu primjenu ovog osnova za pritvor i zahtijevati da činjenice moraju pokazati jasnu i trajnu prijetnju sigurnosti građana.

Prijedlozi **tužilaštava** o određivanju ili produžavanju pritvora uvijek moraju sadržavati precizne, pravovremene i relevantne materijalne

činjenice i druge informacije kako bi se sudijama omogućilo da donesu odluku o tome da li su pritvorski osnovi dovoljno potkrijepljeni i, ako je to slučaj, koja mjera bi bila odgovarajuća imajući u vidu navode tužioca, kao i svrhu koju bi tim mjerama trebalo postići.

Sudije moraju osigurati da rješenja o pritvoru, bez obzira na fazu postupka, budu detaljno obrazložena i potkrijepljena adekvatnim činjenicama i dokazima u pogledu svakog razloga za određivanje pritvora ili blaže mjere. Sudije trebaju nastojati da osiguraju detaljni pregled razloga za produženje pritvora, kao i kontrolu opravdanosti pritvora. Razlozi na koje ukazuju optuženi i njegov branilac u žalbi, usmeno i u pisanoj formi, moraju biti adekvatno razmotreni i obrazloženi u svim rješenjima o pritvoru.

Vrhovni sudovi i Sud Bosne i Hercegovine bi na sjednicama kolegija suda i usvajanjem zajedničkih zaključaka trebalo da nastoje dati preciznije smjernice pravosudnim organima u Bosni i Hercegovini u pogledu toga da li osporena rješenja sadrže dovoljno činjenica i dokaza koji idu u prilog svakom osnovu za određivanje ili produženje mjere pritvora ili primjeni blažih mjera.

CENTRIMA ZA EDUKACIJU SUDIJA I TUŽILACA I PRAVOSUDNOJ KOMISIJI DISTRIKTA BRČKO

Centri za edukaciju sudija i tužilaca trebaju sve relevantne standarde pravednog suđenja koji se odnose na određivanje pritvora i alternative mjeri pritvora uvesti u svoje pisane materijale za obuku, a posebno prava koja proizlaze iz potrebe za poštivanjem prava na slobodu ličnosti, koja su zagwarantirana u članu 5 Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava.

BRANIOCIMA I ADVOKATSKIM KOMORAMA

Advokatske komore trebaju pripremiti materijal i organizirati obuku kako bi usavršile sposobnosti advokata da pažljivo i savjesno pripremaju usmene i pisane prijedloge kojima osporavaju prijedloge tužilaštva i sudska rješenja na način koji je u skladu sa međunarodnim i domaćim standardima pravednog suđenja. Takvim seminarima bi trebalo naglasiti značaj i primjenljivost presuda i normi Evropskog suda za ljudska prava.

NAPOMENE

- ¹ Preporuka (2006)13 Komiteta ministara državama članicama o primjeni mjere pritvora, uvjetima pritvora i zaštiti od zloupotrebe. Vidi dodatak.
- ² Osim toga, postoji još nekoliko relevantnih standarda, kao što su Skup principa UN-a za zaštitu svih osoba u pritvoru ili zatvoru (the United Nations *Body of Principles for the Protection of All Persons under Any Form of Detention or Imprisonment*), ili Minimum standardnih pravila UN-a o nezatvorskim mjerama (the United Nations *Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures*) (tzv. „Tokijska pravila“).
- ³ *Fox, Campbell and Hartley v United Kingdom*, presuda Evropskog suda od 30. augusta 1990., stav 32.
- ⁴ Mada ovoj definiciji nedostaje eksplicitno pozivanje na vezu osumnjičenog sa krivičnim djelom, to izgleda nije imalo utjecaja na praksu.
- ⁵ Vidi odluku Vrhovnog suda FBiH, KŽ-526/03, 29. oktobar 2003., u *Komentarima Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, Hajrija Sijerčić-Čolić, Malik Hadžiomeragić, Marinko Jurčević, Damjan Kaurinović i Miodrag Simović, (Sarajevo, Vijeće Evrope/Evropska komisija, 2005.) član 132, str. 414.
- ⁶ *Brogan and Others v UK*, presuda Evropskog suda od 29. novembra 1988., stav 84; vidi isto *Ilijkov v Bulgaria*, presuda Evropskog suda od 26. jula 2001. godine.
- ⁷ Rješenje br. 070-0-KŽ-06-000445 od 23. augusta 2006. godine.
- ⁸ *Ilijkov v Bulgaria*, presuda Evropskog suda od 26. jula 2001., stav 93-98.
- ⁹ *Jablonski v Poland*, presuda Evropskog suda od 21. decembra 2000., stav. 83.
- ¹⁰ *Ambruszkiewicz v Poland*, presuda Evropskog suda od 4. maja 2006., stav 32-33.
- ¹¹ Vidi Preporuku (2006)13 Komiteta ministara, odjeljak I.4 i Memorandum s objašnjenjima, odjeljak 1.4.
- ¹² Vidi Preporuku (2006)13 Komiteta ministara, odjeljak II.7.
- ¹³ Vidi Preporuku (2006)13 Komiteta ministara, odjeljak II.14 [1].
- ¹⁴ To su zabrana napuštanja boravišta i zabrana putovanja, u skladu sa članom 126 ZKP BiH, kao i zabrana obavljanja određenih zanimanja ili dužnosti, zabrana odlaska na određena mjesta, zabrana sastajanja s određenim osobama, naredba o prijavljanju određenom organu i privremeno oduzimanje vozačke dozvole, u skladu sa članom 126a.
- ¹⁵ Član 123(2) ZKP BiH.
- ¹⁶ Ovo su mjere iz člana 126a, vidi bilješku pod 14. Odluka visokog predstavnika objavljena je u Službenom glasniku, br. 53/07 od 16. jula 2007. godine.
- ¹⁷ Rješenje KR/06/234 od 29. novembra 2006. godine.
- ¹⁸ Rješenje X-K/06/181 od 29. januara 2007. godine.
- ¹⁹ Svaka mjera mora biti prilagođena datoj situaciji, što se odnosi i na određivanje iznosa jemstva u skladu sa materijalnom situacijom osumnjičene ili optužene osobe. *Neumeister v Austria*, presuda Evropskog suda od 27. juna 1968., prema Zakonu, stav 14.
- ²⁰ *McKay v United Kingdom*, presuda Evropskog suda od 3. oktobra 2006., stav 47.
- ²¹ Rješenje KŽ-I-10/03 od 19. decembra 2003. godine.
- ²² Preporuka (2006)13 Komiteta ministara državama članicama o primjeni mjere pritvora, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe, usvojena 27. septembra 2006., stav 2.

- ²³ Vidi *W v Switzerland*, presuda Evropskog suda od 26. januara 1993., stav 33, i *Neumeister v Switzerland*, presuda Evropskog suda od 27. juna 1968., prema Zakonu, stav 10.
- ²⁴ *Michael and Brian Hill v Spain*, Komunikacija Komiteta za ljudska prava br. 526/1993, stav 12.3.
- ²⁵ *Sulaoaja v Estonia*, presuda Evropskog suda od 15. februara 2005., stav 64.
- ²⁶ *Neumeister v Austria*, presuda Evropskog suda od 27. juna 1968., prema Zakonu, stav 11.
- ²⁷ *Wemhoff v Germany*, presuda Evropskog suda od 27. juna 1968., prema Zakonu, stav 15.
- ²⁸ U *Komentarima Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini* također je citirana i odluka Vrhovnog suda Srbije, koja se odnosi na pojavljivanje pred organom: „To što se okrivljeni posle izvršenog ubistva sam prijavio organima gonjenja je okolnost koja ne ukazuje na bojazan od njegovog bekstva.“ Hajrija Sijerčić-Čolić, Malik Hadžimeragić, Marinko Jurčević, Damjan Kaurinović i Miodrag Simović (Sarajevo, Vijeće Evrope/Evropska komisija, 2005.), član 132, str. 419.
- ²⁹ Rješenje Kpp 23/05 od 17. septembra 2005. godine.
- ³⁰ Rješenje X-KR/06/290 od 9. januara 2007. godine.
- ³¹ *Trzaska v Poland*, presuda Evropskog suda od 11. jula 2000., stav 65.
- ³² *Kemmache v France*, presuda Evropskog suda od 22. oktobra 1991., stav 54.
- ³³ Rješenje 009-0-Kv-000 287 od 18. oktobra 2006. godine.
- ³⁴ Rješenje X-KR-05/16 od 16. septembra 2005. godine.
- ³⁵ Hajrija Sijerčić-Čolić, Malik Hadžimerović, Marinko Jurčević, Damjan Kaurinović i Miodrag Simović, *Komentari Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, (Sarajevo, Vijeće Evrope/Evropska komisija, 2005.), član 132.1(b), str. 420-422.
- ³⁶ Stefan Treschel, *Human Rights in Criminal Proceedings* (Oxford, Oxford University Press, 2005.), str. 526.
- ³⁷ *Contrada v Italy*, presuda Evropskog suda od 24. augusta 1998., stav 58.
- ³⁸ *Clooth v Belgium*, presuda Evropskog suda od 27. novembra 1991., stav 40.
- ³⁹ *Assenov v Bulgaria*, presuda Evropskog suda od 28. oktobra 1998., stav 156.
- ⁴⁰ *Baranowski v Poland*, presuda Evropskog suda od 20. marta 2000., stav 50.
- ⁴¹ U predmetu *Matijašević protiv Srbije*, Evropski sud utvrdio je povredu pretpostavke o nevinosti u pogledu jezika koji je upotrijebljen u rješenju o pritvoru, u kojem je Sud u Novom Sadu napisao da je osumnjičeni „počinio krivična dela koja podležu krivičnom gonjenju,“ te zaključio da bi, ako bi bio pušten iz pritvora, ponovio djelo (presuda Evropskog suda od 19. septembra 2006., stav 7 i 48).
- ⁴² Vidi *Letellier v France*, presuda Evropskog suda od 26. juna 1991., stav 51.
- ⁴³ Vidi *I.A. v France*, presuda Evropskog suda od 23. septembra 1998., stav 104.
- ⁴⁴ Naprimjer, skandinavske zemlje, kao Švedska i Norveška, uopće ne predviđaju ovakav osnov za pritvor, dok su ga Italija i Poljska ukinule.
- ⁴⁵ Memorandum s objašnjenjima uz Preporuku R (2006)13 Komiteta ministara državama članicama o primjeni mjere pritvora, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe.
- ⁴⁶ Hajrija Sijerčić-Čolić, Malik Hadžimerović, Marinko Jurčević, Damjan Kaurinović i Miodrag Simović, *Komentari Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, (Sarajevo, Vijeće Evrope/Evropska komisija, 2005.), član 132.1(d), str. 426.
- ⁴⁷ Vidi *Rokhlina v Russia*, presuda Evropskog suda, od 7. aprila 2005., stav 67.

- ⁴⁸ Član 191(1) Zakona o krivičnom postupku, Službeni list SFRJ, br. 26/86, 74/87, 57/89, 3/90, i Službeni glasnik Republike BiH, br. 2/92, 9/92, 16/92 i 13/94).
- ⁴⁹ Rješenje 002-0-Kpp-000-001 od 2. marta 2006. godine.
- ⁵⁰ Rješenje X-KR/06/236 od 22. decembra 2006. godine.
- ⁵¹ Rješenje K 37/05 od 21. septembra 2005. godine.
- ⁵² Rješenje KŽ-510/05 od 20. oktobra 2005. godine.
- ⁵³ *I.A. v France*, presuda Evropskog suda od 23. septembra 1998., stav 104.
- ⁵⁴ Čak je i Ustavni sud potvrdio presude nižih sudova u kojima je upotrijebljen ovaj osnov, kao što su AP 805/04 A.K., u kojoj podnosilac žalbe tvrdi da ekvivalentan osnov iz ZKP BiH (član 146.1(d)) predstavlja povredu člana 5.1(c) Evropske konvencije. Ustavni sud je utvrdio da kantonalni sud adekvatno koristi ovaj razlog za određivanje mjere pritvora u datom predmetu, iako u odluci Ustavnog suda nema detalja o tome kako je niži sud obrazložio upotrebu ovog osnova.
- ⁵⁵ Ovakva formulacija naglasak stavlja na zahtjev o uznemirenju javnog reda, naglašavajući također da se ovaj osnov može koristiti u najtežim slučajevima krivičnih djela gde je moguća kazna **najmanje** deset godina. Krivična djela koja se nalaze u ovoj kategoriji, prema Krivičnom zakonu BiH jesu: član 167 *Ubistvo predstavnika najviših institucija BiH*, član 169 *Kažnjavanje za najteže oblike krivičnih djela*, član 171 *Genocid*, član 172 *Zločini protiv čovječnosti*, član 173 *Ratni zločin protiv civilnog stanovništva*, član 174 *Ratni zločin protiv ranjenika i bolesnika*, član 175 *Ratni zločin protiv ratnih zarobljenika*, član 177 *Protupravno ubijanje i ranjavanje neprijatelja*, član 179 *Povreda zakona i običaja rata*, član 186(3) *Trgovina ljudima*, član 189(5) *Krijumčarenje osoba*, član 191(3) *Uzimanje talaca*, član 192(3) *Ugrožavanje osoba pod međunarodnom zaštitom*, član 197(3) *Otmica aviona ili broda*, član 198(7) *Ugrožavanje sigurnosti zračne ili morske plovidbe*, član 201(3) *Terorizam*, član 246(c)(5) i (7) *Pružanje otpora nadređenom*, član 246(f)(4) *Napad na vojnu osobu u vršenju dužnosti*, i član 250(3) *Organizirani kriminal*.
- ⁵⁶ Samo u jednom predmetu ratnog zločina u fazi nakon potvrđivanja optužnice je Sud BiH kratko zadržao optuženog u pritvoru isključivo na osnovu člana 132.1(d). Nakon donošenja prvostepene presude, osoba je bila puštena iz pritvora uz izricanje određenih mjera zabrane.
- ⁵⁷ *Letellier v France*, presuda Evropskog suda od 26. juna 1991., stav 35.
- ⁵⁸ *Svipsta v Latvia*, presuda Evropskog suda od 9. marta 2006., stav 109.
- ⁵⁹ Vidi, naprimjer, *Mansur v Turkey*, presuda Evropskog suda od 8. juna 1995., stav 55-57; *Letellier v France*, presuda Evropskog suda od 26. juna 1991., stav 52.
- ⁶⁰ *Svipsta v Latvia*, presuda Evropskog suda od 9. marta 2006., stav 130-134.
- ⁶¹ *I.A. v France*, presuda Evropskog suda od 23. septembra 1998., stav 111.
- ⁶² Član 297(1)(k) ZKP BiH.
- ⁶³ Ured visokog komesarijata za ljudska prava, *The Administration of Justice: A Manual on Human Rights for Judges, Prosecutors and Lawyers*, odjeljak 4.5.8, str. 133.
- ⁶⁴ Hajrija Sijerčić-Čolić, Malik Hadžimeragić, Marinko Jurčević, Damjan Kaurinović i Miodrag Simović, *Komentari Zakona o krivičnom/kaznenom postupku u Bosni i Hercegovini*, (Sarajevo, Vijeće Evrope/Evropska komisija, 2005.), član 134, str. 432.
- ⁶⁵ Mjere zabrane obuhvataju mjere kao što su zabrane o napuštanju boravišta. U članu 126.1 ZKP BiH o takvim mjerama navodi se sljedeće: „Sud mu može obrazloženim rješenjem zabraniti da bez odobrenja napusti mjesto boravišta...” U predmetu *Nikolova protiv*

Bugarske (b. 2) Evropski sud nalazi da rješenja kojima se nalaže kućni pritvor moraju biti opravdana, slično kao i rješenja o određivanju pritvora (presuda Evropskog suda od 30. septembra 2004., stav 67).

- ⁶⁶ Prijedlog za određivanje pritvora br. KT 87/06 od 2. marta 2006. godine.
- ⁶⁷ Ovim prijedlogom za određivanje pritvora također se iznosi kako je osumnjičeni priznao navodni zločin, što bi, zapravo, značilo da nema razloga da se zaključi kako bi osumnjičeni imao stvarni interes da utječe na svjedoke.
- ⁶⁸ Rješenje KV 30/05 od 22. septembra 2005. godine.
- ⁶⁹ *Ilijkov v Bulgaria*, presuda Evropskog suda od 26. jula 2001., stav 94.
- ⁷⁰ Rješenje Kv-429/05 od 27. decembra 2005. godine.
- ⁷¹ Član 50.1 ZKP BiH.
- ⁷² Žalba od 25. aprila 2006. godine.
- ⁷³ Zaključne napomene Komiteta za ljudska prava o Bosni i Hercegovini (CCPR/C/BIH/CO/1), stav 18.

Preporuka br. 13 (Rec(2006)13)

Komiteta ministara državama članicama o pritvoru, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe

(Usvojio Komitet ministara 27. septembra 2006. godine,

na 974. sastanku zamjenika ministara)

(neslužbeni prevod)

Komitet ministara, u okviru odredaba člana 15.b Statuta Vijeća Evrope,

Uvažavajući temeljni značaj pretpostavke o nevinosti i prava na slobodu ličnosti;

Svjесni nepopravljive štete koju pritvor može prouzrokovati osobama za koje se na kraju utvrdi da su nevine ili koje budu oslobođene, kao i štetnog utjecaja koji pritvor može imati na održavanje odnosa u porodici;

Uzimajući u obzir finansijske posljedice pritvora po državu, osobe u pritvoru i općenito, ekonomiju;

Primjećujući značajan broj osoba koje se nalaze u pritvoru i probleme koji proizilaze iz prenatrpanosti zatvora;

Uzimajući u obzir sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava, izvještaje Evropskog komiteta za sprečavanje mučenja, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja, kao i mišljenja tijela Ujedinjenih naroda za praćenje provedbe međunarodnih sporazuma o zaštiti ljudskih prava;

Uzimajući u obzir Preporuku Rec(2006)2 Komiteta ministara o Evropskim zatvorskim pravilima i Preporuku br. R (99) 22 Komiteta ministara o prenatrpanosti zatvora i povećanju broja osoba u zatvorima;

S obzirom na potrebu osiguranja da se mjera pritvora uvijek određuje samo u izuzetnim slučajevima i da je uvijek opravdana;

Imajući na umu ljudska prava i temeljne slobode svih osoba lišenih slobode i posebnu potrebu da se osobama u pritvoru osigura ne samo da budu u stanju pripremiti svoju odbranu i održavati porodične veze, nego i da ne budu držane

u uvjetima koji su u suprotnosti sa njihovim pravnim statusom, a koji se zasniva na pretpostavci o nevinosti;

Uzimajući u obzir značaj koji se pridaje razvitku međunarodnih normi u vezi okolnosti u kojima je određivanje pritvora opravdano, procedure kojima se on određuje ili produžava i uvjete u kojima se osobe drže u pritvoru, kao i mehanizme za efikasnu primjenu tih normi;

Preporučuje da vlade država članica šire i u svom zakonodavstvu i praksi se rukovode principima koji su navedeni u dodatku ovoj Preporuci koja zamjenjuje Rezoluciju (65) 11 o pritvoru i Preporuku br. R (80) 11 Komiteta ministara državama članicama u vezi sa pritvorom prije suđenja.

Dodatak uz Preporuku br. 13 (2006)(Rec 13)

Pravila o određivanju pritvora, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe

Preambula

Ova pravila imaju za cilj da se:

- a. Postave striktna ograničenja na određivanje mjere pritvora;
- b. Potakne korištenje alternativnih mjera kada god je moguće;
- c. Stvore uvjeti da sudska vlast određuje mjeru pritvora, produženje pritvora i alternativne mjere;
- d. Osigura da se pritvorene osobe drže u uvjetima i pod režimom koji odgovara njihovom pravnom statusu, koji je zasnovan na pretpostavci o nevinosti;
- e. Osiguraju odgovarajući prostorni uvjeti i odgovarajuće upravljanje institucijama u kojima se osobe drže u pritvoru;
- f. Osigura uspostava efikasne zaštite u slučaju eventualnog kršenja ovih pravila.

Ova pravila odražavaju ljudska prava i temeljne slobode svih osoba, a naročito zabranu mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja, pravo na pravično suđenje i pravo na slobodu i sigurnost osoba i na poštivanje privatnog i porodičnog života.

Ova pravila primjenjuju se na sve osobe osumnjičene da su počinile krivično djelo, a obuhvataju posebne zahtjeve kada su u pitanju maloljetne osobe i one koje pripadaju naročito ugroženim kategorijama.

I. Definicije i opći principi

Definicije

1. [1] „Mjera pritvora” je svaki period lišavanja slobode/pritvora osobe osumnjičene za krivično djelo koji odredi sud prije izricanja kazne. Ona također uključuje i svaki period lišavanja slobode/pritvora u skladu sa pravilima koja se odnose na međunarodnu sudsku suradnju i izručenje i podliježe njihovim specifičnim zahtjevima. Ona ne obuhvata početno lišavanje slobode od strane policije ili neke druge službene osobe (ili ma koje osobe koja postupa u skladu s ovlastima) u svrhu ispitivanja.

[2] „Mjera pritvora” također uključuje i svaki period lišavanja slobode/pritvora nakon oglašenja krivice, kada god se osobe koje čekaju na presudu ili potvrdu presude i dalje tretiraju kao neosuđene.

[3] „Pritvorenici” su osobe koje se nalaze u pritvoru a koje još uvijek ne služe kaznu zatvora ili osobe koje su lišene slobode/pritvorene po bilo kojem osnovu.

2. [1] „Alternativne mjere” u odnosu na mjeru pritvora mogu obuhvatati, naprimjer: obavezu pojavljivanja pred sudom ako i kada je to potrebno, neometanje toka pravde i neangažiranje u nekom konkretnom ponašanju, uključujući profesionalni ili poslovni angažman; obavezu dnevnog ili periodičnog javljanja sudskim vlastima, policiji ili drugim vlastima; obavezu prihvatanja nadzora od strane sudom postavljene službe; obavezu prihvatanja elektronskog praćenja; obavezu boravka na određenoj adresi, s uvjetima ili bez njih u odnosu na sate koje osoba mora provesti na toj adresi; obavezu nenapuštanja ili ulaska u određena mjesta ili područja bez odobrenja; obavezu nesastajanja s određenim osobama bez odobrenja; obavezu predavanja putnih isprava ili drugih ličnih dokumenata; obavezu podnošenja finansijskih ili drugih oblika garancije u pogledu ponašanja do suđenja.

[2] Kada god je to u praksi izvodivo, alternativne mjere primjenjuju se u onoj državi u kojoj osumnjičena osoba ima prebivalište, ako to nije država u kojoj je krivično djelo navodno počinjeno.

Opći principi

3. [1] U pogledu i pretpostavke o nevinosti i pretpostavke u korist slobode, mjera pritvora protiv osumnjičenih osoba prije je izuzetak nego norma.

[2] Ne postoji zakonska obaveza po kojoj osobe osumnjičene za neko djelo (ili posebne kategorije takvih osoba) moraju biti pritvorene.

[3] U pojedinim slučajevima, pritvor se primjenjuje samo kada je strogo neophodan i kao krajnja mjera; mjera pritvora ne primjenjuje se u svrhu kažnjavanja.

4. Kako bi se izbjegla nepravilna primjena mjere pritvora, mora postojati najširi mogući opseg alternativnih, manje restriktivnih mjera u odnosu na ponašanje osumnjičene osobe.
5. Pritvorene osobe podliježu uvjetima koji su primjereni njihovom pravnom statusu; ovo podrazumijeva odsustvo svih ograničenja osim onih mjera koje su neophodne za provedbu zakona, sigurnost institucije, sigurnost zatvorenika i uposlenih i zaštitu prava drugih, a naročito za ispunjavanje standarda Evropskih zatvorskih pravila i drugih pravila iznesenih u dijelu III ovog teksta.

II. Primjena mjere pritvora

Opravdanost

6. Mjera pritvora se, uopće uzevši, primjenjuje samo u odnosu na osobe osumnjičene da su počinile djelo za koje je zapriječena kazna zatvora.
7. Mjera pritvora moguća je samo ako su zadovoljena sva četiri razloga navedena u daljem tekstu:
 - a) ako postoji osnovana sumnja da je osoba počinila neko djelo; i
 - b) ako postoje značajni razlozi da se vjeruje kako će osoba, ukoliko bude puštena na slobodu, (i) pobjeći, ili (ii) počiniti neko teško krivično djelo, ili (iii) se uplitati u tok suđenja, ili (iv) predstavljati ozbiljnu prijetnju javnom redu; i
 - c) ako nije moguće primijeniti alternativne mjere kako bi se riješila pitanja navedena pod b); i
 - d) ako je ovo korak koji se poduzima kao dio krivičnog postupka.
8. [1] Kako bi se utvrdilo da li postoje razlozi iz Pravila 7b), ili da li i dalje važe, kao i da li se mogu na zadovoljavajući način ukloniti primjenom alternativnih mjera, sudske vlasti nadležne za određivanje mjere pritvora primjenjuju objektivne kriterije kada odlučuju o izricanju mjere pritvora osumnjičenoj osobi ili kada odlučuju o produženju pritvora u slučaju da je već određen.

[2] Teret utvrđivanja da postoji značajan rizik te da se on ne može ukloniti [drugim mjerama] leži na tužiocu, ili na istražnom sudiji.

9. [1] Utvrđivanje rizika zasniva se na okolnostima svakog predmeta pojedinačno, s tim da se posebna pažnja posvećuje:
- prirodi i težini navodnog djela;
 - zapriječenoj kazni u slučaju osuđujuće presude;
 - starosnoj dobi, zdravstvenom stanju, karakteru, porijeklu i ličnim karakteristikama i socijalnim okolnostima date osobe, naročito vezama osobe sa zajednicom; i
 - ponašanju date osobe, posebno kako je ona ispunjavala svoje obaveze tokom prethodnog krivičnog postupka.

[2] Činjenica da osoba na koju se to odnosi nije državljanin ili nema neke druge veze sa državom u kojoj je djelo navodno počinjeno, nije sama po sebi dovoljna da se zaključi kako postoji rizik od bijega.

10. Mjeru pritvora treba kada god je moguće izbjegavati u slučaju osoba osumnjičenih za krivično djelo ukoliko takve osobe imaju primarnu obavezu staranja o maloj djeci.
11. Kod odlučivanja o produžetku pritvora, treba imati na umu da li određeni razlozi zbog kojih se takva mjera prethodno činila adekvatnom, ili zbog kojih se alternativna mjera činila neodgovarajućom, mogu tokom vremena prestati da važe.
12. Nepoštivanje alternativnih mjera može podlijegati sankcijama, ali ne opravdava automatsku primjenu mjere pritvora. U takvim slučajevima zamjena alternativnih mjera mjerom pritvora zahtijeva posebno obrazloženje.

Sudsko odobrenje

13. Odgovornost određivanja mjere pritvora, odobravanje produžetka i određivanje alternativnih mjera spada u nadležnost sudske vlasti.

14. [1] Nakon što je policajac (ili bilo koja druga ovlaštena osoba) inicijalno lišio slobode neku osobu, takva osoba osumnjičena za krivično djelo bit će odmah izvedena pred sud u svrhu odlučivanja da li je ovo lišavanje slobode opravdano ili ne, da li je potrebno produženje ove mjere, da li osumnjičena osoba ostaje u pritvoru ili se primjenjuju alternativne mjere.

[2] Vremenski razmak između početnog lišavanja slobode i ovog izvođenja pred sud ne bi trebao biti duži od četrdeset osam sati, a u mnogim slučajevima može biti dovoljan i mnogo kraći vremenski razmak.

15. Postojanje vanredne situacije u skladu sa članom 15 Evropske konvencije o ljudskim pravima ne smije dovesti do vremenskog razmaka dužeg od sedam dana između početnog lišavanja slobode i pojavljivanja pred sudom u vezi sa pritvorom, ukoliko nije apsolutno nemoguće održati saslušanje.
16. Sudska vlast odgovorna za određivanje pritvora ili njegovo produženje, kao i za izricanje alternativnih mjera, dužna je održati saslušanje i donijeti odluku bez odlaganja.
17. [1] Sud periodično revidira kontinuiranu opravdanost mjere pritvora i naređuje puštanje na slobodu osumnjičenog ukoliko ustanovi da jedan ili više uvjeta iz Pravila 6 i 7 a, b, c i d nisu više ispunjeni.
[2] Vremenski razmak između pojedinog revidiranja obično ne smije biti duži od mjesec dana, ukoliko data osoba nema pravo da, u bilo koje vrijeme, podnese zahtjev za puštanje na slobodu koji će biti preispitan.
[3] Obaveza tužioca ili istražnih sudskih vlasti je da osigura takvu reviziju, a u slučaju da tužilac ili istražni sudija nisu uložili nikakav zahtjev za produženje mjere pritvora, svaka osoba podvrgnuta takvoj mjeri bit će automatski oslobođena.
18. Svaka osoba kojoj je određena mjera pritvora, kao i svaka osoba kojoj je produžen pritvor ili određena alternativna mjera, ima pravo na žalbu protiv takve odluke i obaviještava se o tom pravu prilikom izricanja te mjere.
19. [1] Osoba kojoj je izrečena mjera pritvora ima odvojeno pravo na brzu odluku suda po prigovoru na zakonitost mjere pritvora koja je izrečena.
[2] Ovo pravo može biti zadovoljeno kroz periodičnu reviziju mjere pritvora kada su ispunjeni svi relevantni uvjeti za ulaganje takvog prigovora.
20. Postojanje vanrednih okolnosti u skladu sa članom 15 Evropske konvencije o ljudskim pravima ne utječe na pravo pritvorene osobe da osporava mjeru pritvora koja joj je izrečena.
21. [1] Svaka sudska odluka kojom se izriče mjera pritvora, produženje pritvora ili izriču alternativne mjere mora biti obrazložena, a osoba na koju se takva odluka odnosi mora dobiti jedan primjerak tog obrazloženja.
[2] Samo u izuzetnim okolnostima moguće je da obavijest o obrazloženju ne uslijedi istog dana kada je obrazloženje i doneseno.

Trajanje pritvora

22. [1] Mjera pritvora može biti produžena jedino u slučaju da su zadovoljeni svi uvjeti iz Pravila 6 i 7.
- [2] U svakom slučaju, njegovo trajanje ne smije biti duže, niti obično neproporcionalno, u odnosu na kaznu koja je predviđena za djelo koje je u pitanju.
- [3] Mjera pritvora ne smije u bilo kojem slučaju kršiti pravo pritvorene osobe na suđenje u razumnom roku.
23. Određivanje maksimalnog trajanja pritvora ne smije dovesti do propusta da se u redovnim vremenskim razmacima razmatra stvarna potreba za njegovo produženje u posebnim okolnostima svakog slučaja.
24. [1] Dužnost tužioca ili istražnog sudije je da postupi sa dužnom revnošću u vođenju istrage i da osigura elemente kojima se podržava kontinuirana revizija mjere pritvora.
- [2] Prioritet se daje onim predmetima koji obuhvataju osobe koje se nalaze u pritvoru.

Pomoć branioca, prisustvo date osobe i prevođenje

25. [1] Data osoba odmah se obavještava na jeziku koji razumije o namjeri da se zahtijeva izricanje mjere pritvora, kao i iz kojih razloga.
- [2] Osoba protiv koje se traži izricanje mjere pritvora ima pravo na pomoć branioca tokom postupka u vezi pritvora, kao i pravo na odgovarajuću mogućnost konsultacija sa braniocem kako bi pripremila svoju odbranu. Data osoba obavještava se o ovom pravu pravovremeno i na jeziku koji razumije, tako da se ova prava mogu iskoristiti i u praksi.
- [3] Ova pomoć branioca pada na državni trošak, ukoliko ga osoba čiji se pritvor traži ne može platiti.
- [4] Postojanje vanrednih okolnosti u skladu sa članom 15 Evropske konvencije o ljudskim pravima ne bi obično trebalo utjecati na pravo na pristup konsultacijama sa braniocem u pogledu postupka koji se tiče pritvora.
26. Osobi čiji se pritvor zahtijeva i njenom braniocu bit će osiguran pravovremen pristup dokumentaciji relevantnoj za takvu odluku.
27. [1] Osoba koja je strani državljanin i protiv koje se traži izricanje mjere pritvora ima pravo na pravovremeno obavještavanje konzula svoje države o takvoj mogućnosti kako bi mogla dobiti savjet ili pomoć konzula.

- [2] Ovo pravo obuhvata, kada god je to moguće, i osobe koje imaju državljanstvo države u kojoj se traži njihov pritvor iz neke druge države.
28. Osoba protiv koje se traži izricanje mjere pritvora ima pravo pojavljivanja pred sudom u postupku koji se tiče pritvora. Pod nekim uvjetima ovaj zahtjev može se zadovoljiti korištenjem odgovarajućih video veza.
29. Odgovarajuće usluge prevodioca pred sudom u vezi s određivanjem pritvora osiguravaju se na trošak države, kada osoba na koju se ovo odnosi ne razumije i ne govori jezik koji je u upotrebi u postupku.
30. Osobama koje se izvode pred sud u postupku u vezi sa pritvorom pruža se prilika da se operu i, u slučaju zatvorenika muškaraca, da se obriju, ukoliko nema rizika od značajne promjene njihovog uobičajenog izgleda.
31. Navedena Pravila primjenjuju se i na produženje mjere pritvora.

Obavještavanje porodice

32. [1] Osoba kojoj je određena mjera pritvora (ili produžen pritvor) ima pravo na to da njena porodica bude obaviještena, na vrijeme, o datumu i mjestu pritvora, ukoliko se to ne bi štetno odrazilo na provedbu pravde ili na nacionalnu sigurnost.

[2] U svakom slučaju, odluka u vezi sa kontaktiranjem porodice stvar je osobe protiv koje se određuje mjera pritvora (ili produženje pritvora), a ukoliko osoba nije pravno sposobna da donese takvu odluku ili ako za to postoje neki drugi opravdani razlozi, odluku donosi sud.

Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru u kaznu

33. [1] Period proveden u pritvoru prije osuđujuće presude, gdje god da je proveden, uračunava se u vremensko trajanja svake kazne zatvora koja slijedi nakon takve presude.

[2] Svaki period vremena proveden u pritvoru može se uzeti u obzir kod određivanja kazne, ako ona nije kazna zatvora.

[3] Priroda i trajanje prethodno određenih alternativnih mjera može se jednako uzeti u obzir i prilikom određivanja kazne.

Odšteta

34. [1] Naknada štete osobama koje su bile u pritvoru a nisu osuđene razmatra se u odnosu na period proveden u pritvoru; ova naknada štete može pokrivati gubitak prihoda, gubitak mogućnosti zarade, propuštene mogućnosti i moralnu štetu.

[2] Naknada štete ne može se zahtijevati kada se ustanovi ili da je osoba koja je pritvorena svojim ponašanjem aktivno doprinijela osnovanosti sumnje da je počinila neko djelo ili da je namjerno ometala istragu navodnog djela.

III. Uvjeti u pritvoru

Općenito

35. Uvjeti pritvora u Pravilima u tekstu koji slijedi podliježu Evropskim zatvorskim pravilima.

Odsustvo iz pritvora

36. [1] Pritvorena osoba može napustiti pritvorsku ustanovu samo kada je u pitanju daljnja istraga, ukoliko to odobri sudija ili tužilac, ili uz izričitu suglasnost pritvorene osobe i samo na ograničen vremenski period.

[2] Po povratku u pritvorsku ustanovu, pritvorena osoba podvrgava se što je prije moguće, na vlastiti zahtjev, detaljnom fizičkom pregledu koji obavlja liječnik ili, u izuzetnim slučajevima, kvalificirano medicinsko osoblje.

Natavak liječenja

37. [1] Pritvorenim osobama bit će omogućeno nastavljanje neophodnog medicinskog ili stomatološkog tretmana na kojem su bili prije zatvaranja, ako tako odluči liječnik ili stomatolog u pritvorskoj instituciji, gdje je moguće uz konsultaciju sa liječnikom ili stomatologom pritvorene osobe.

[2] Pritvorenim osobama omogućava se da konsultiraju ili da ih liječi porodični liječnik ili stomatolog, ako je to potrebno iz medicinskih ili stomatoloških razloga.

[3] Odbijanje zahtjeva pritvorene osobe za konsultaciju porodičnog liječnika ili stomatologa mora biti obrazloženo.

[4] Pritvorska institucija ne snosi troškove nastale na ovaj način.

Prepiska

38. Obično nema ograničenja na broj pisama koja šalje ili prima pritvorena osoba.

Glasanje

39. Pritvorene osobe imaju pravo glasanja na javnim izborima i referendumima tokom perioda pritvora.

Obrazovanje

40. Mjera pritvora ne smije nepropisno prekidati obrazovanje djece ili mladih osoba ili se nepropisno uplitati u pristup višem stepenu obrazovanja.

Disciplina i kažnjavanje

41. Nikakva disciplinska kazna nametnuta pritvorenoj osobi nema utjecaja na dužinu pritvora i ne smije utjecati na pripremu njene odbrane.
42. Kaznena mjera samice ne smije utjecati na pristup braniocu i dopušta minimum kontakata sa porodicom. Ona ne bi trebala utjecati na uvjete pritvora koje pritvorena osoba ima u pogledu spavanja, tjelesnih vježbi, higijene, dostupnosti materijala za čitanje i odobrenim posjetama vjerskih predstavnika.

Osoblje uposljeno u pritvorskoj instituciji

43. Osoblje koje radi u pritvorskoj instituciji bira se i obučava tako da može preuzeti punu odgovornost u pogledu posebnog statusa i potreba osoba u pritvoru.

Postupak pritužbi

44. [1] Osobe koje se nalaze u pritvoru imaju otvorene mogućnosti ulaganja pritužbi, unutar i izvan pritvorske institucije, i imaju pravo na povjerljiv pristup odgovarajućem tijelu ovlaštenom da rješava takve žalbe.
- [2] Ovo su dodatne mogućnosti uz bilo koje pravo na pokretanje postupka.
- [3] Pritužbe se rješavaju što je moguće brže.

Nacrt preporuka Komiteta ministara Vijeća Evrope državama članicama o primjeni mjere pritvora i popratni memorandum sa objašnjenjima (pogledati CM(2006)122 Addendum, 30. august 2006. godine).¹

(neslužbeni prevod)

Memorandum s objašnjenjima

Pravila o primjeni mjere pritvora, uvjetima u pritvoru i zaštiti od zloupotrebe

I. Definicije i opći principi

Definicije

1. „Mjera pritvora” definirana je tako da isključuje svaki period policijskog pritvora ili pritvora od strane nekog drugog organa zaduženog za provođenje zakona, koji uslijedi nakon početnog lišavanja slobode koje su izvršili oni ili bilo ko drugi ovlašten za provedbu takve mjere (naprimjer, na osnovu ovlasti građanina da zadrži osobu zatečenu na mjestu izvršenja krivičnog djela) radi ispitivanja prije podizanja optužnice, kao i svaki produžetak tog pritvora koji odobri sud. Prema tome, mjeru pritvora određuje sudska vlast u kasnijoj fazi krivičnog postupka, a može se također odrediti u odnosu na osobu koju policija ili neki drugi organ ili bilo koja druga ovlaštena osoba nije lišila slobode. Potreba da izricanje mjere gubitka slobode, tj. pritvor, bude povjerena sudskoj vlasti proizilazi iz kombinacije zahtjeva iz članova 5(1)(c) i (3) Evropske konvencije o ljudskim pravima. Ove odredbe predviđaju da nadležni organ uspostavljen zakonom u ovu svrhu bude „sudija ili druga osoba ovlaštena zakonom da vrši sudsku funkciju”.² U nekim pravnim sistemima osobe koje čekaju ili presudu ili potvrdu kazne mogu se i dalje tretirati kao neosuđene osobe, a i Evropski sud za ljudska prava³ uvažava činjenicu da Konvencija ostavlja takvo diskreciono pravo visokim stranama ugovornicama. Iz tih razloga smatra se da se pravila o pritvoru i dalje primjenjuju na njih.

Mjera pritvora obično obuvata pritvor/lišavanje slobode koje na sličan način odredi sud u skladu sa pravilima (obuhvatajući domaće mjere provedbe i primjene) o sudskoj suradnji i izručenju osumnjičenog (uključujući i evropski nalog za hapšenje), ali odredbe iz ove Preporuke nisu namijenjene da prejudiciraju posebne zahtjeve tih posebnih pravila. Osim toga, jasno je da se odredbe iz Preporuke mogu primijeniti na slučajeve međunarodne sudske suradnje u mjeri u kojoj se na nju odnose. Podsjetimo da se član 5(1)(f) Evropske konvencije o ljudskim pravima izričito odnosi na postupak izručenja osumnjičenog, te se prema tome u takvim slučajevima također primjenjuju stavovi 2 i 4 člana 5.

2. Lista „alternativnih mjera” je ilustrativna, ali ne iscrpna, i država članica je, prema tome, slobodna da izabere bilo koje postupke koji mogu olakšati provedbu zakona i zaštititi javni red bez lišavanja slobode ili neopravdanog kršenja drugih ljudskih prava osoba na koje se to odnosi. Elektronski nadzor navodi se kao jedan od načina na koji dostignuća u tehnologiji mogu ponuditi nova sredstva za rješavanje opravdane zabrinutosti u vezi s osumnjičenim osobama, bez potrebe za lišavanjem slobode. Treba također primijetiti da su smještaj kod rodbine, udomitelja ili neki drugi oblik smještaja pod nadzorom navedeni kao alternative mjeri pritvora kada su u pitanju maloljetne osumnjičene osobe u Preporuci 20 (Rec(2003)20) Komiteta ministara državama članicama u vezi sa novim načinima rješavanja problema maloljetničke delikvencije i ulogom pravosuđa za maloljetnike (član 17). Potreba osiguravanja „dovoljnog broja odgovarajuće raznovrsnih” mjera prihvaćena je u Dodatku 2, uz Preporuku 22 (Rec(2000)22) Komiteta ministara državama članicama o poboljšanju primjene Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici. Izbor mjera u nekom konkretnom slučaju će, vjerovatno, biti određen okolnostima tog slučaja, tako da, naprimjer, zabrana sastajanja s određenim osobama može biti potrebna da se izbegne koluzijska opasnost, obaveza javljanja (određenom organu) može biti potrebna da se otkloni rizik od bijega, a zabrana poduzimanja ili nastavka određenih poslovnih aktivnosti kako bi se spriječilo uklanjanje dokaza, vršenje novih djela ili izbijanje nereda. Značaj uzimanja u obzir okolnosti u vezi date osobe kada se određuju mjere prihvaćen je u Pravilu 6 Evropskih sankcija i mjera u zajednici (Preporuka br. R (92) 16). Uključivanje mogućnosti da alternativne mjere budu određene u suradnji sa drugom državom članicom odražava jačanje uzajamno priznatih mjera koje sklapaju države članice. Iako određivanje ovakvih mjera ne mora biti izvodivo u okolnostima vezanim za dati slučaj, potrebno je usvojiti neophodan pravni okvir za provedbu sporazuma kojima se ovo omogućava tako da se ovakve mjere mogu izreći gdje god je to prikladno.

Opći principi

3. Insistiranje da se mjere pritvora primjenjuju samo izuzetno kada se radi o osobama osumnjičenim za neko djelo do suđenja, te samo u pojedinim slučajevima gdje je to opravdano posebnim okolnostima, proizilazi iz zahtjeva iz člana 5(1) i člana 6(2) Evropske konvencije o ljudskim pravima i presuda Evropskog suda za ljudska prava, ranije Evropske komisije za ljudska prava. Ova sudska praksa je, posebno, utvrdila da se odluka o izricanju mjere pritvora nekoj osobi ne može zasnivati samo na prethodnom krivičnom dosijeu osumnjičene osobe ili na činjenici da su neka djela navodno izvršena.⁴ Dodatak uz Preporuku br. R (99) 22 Komiteta ministara državama članicama u vezi sa prenatrpanošću zatvora i povećanjem zatvorske populacije (član 10) također sadrži poticaj da se „što je moguće više primjenjuju mjere koje su alternativa za pritvor do suđenja.” Činjenica da mjera pritvora ima za cilj bolje funkcioniranje sistema provedbe zakona i zaštitu javnog reda znači da se ona ne smije koristiti kao kazna. Treba zato primijetiti da Preporuka 20 (2003) (Rec(2003)20) Komiteta ministara u vezi sa novim načinima rješavanja maloljetničke delikvencije i uloge pravosuđa za maloljetnike (član 17) propisuje da „Mjeru pritvora ne treba nikada koristiti radi kažnjavanja ili kao oblik zastrašivanja ili kao zamjenu za zaštitu djeteta ili mjere u pogledu mentalnog zdravlja.”
4. Prihvata se da se cilj osiguravanja uvjeta da se mjera pritvora koristi izuzetno i primjenjuje samo kada je to krajnje neophodno može postići samo onda kada su sudske vlasti u poziciji da djelotvorno riješe potencijalnu opasnost po propisnu provedbu zakona i javni red upotrebom blažih mjera u skladu sa ponašanjem osumnjičene osobe. Zato je potrebno da država uspostavi najširi spektar alternativnih mjera i da osigura da se one doista primjenjuju kada to zahtijevaju okolnosti konkretnog slučaja.
5. Bitno je da se pravni status pritvorenih osoba u potpunosti odrazi na način na koji se s njima postupa i na uvjete u kojima se drže. Pretpostavlja se da su ove osobe nevine sve dok ne budu proglašene krivima i ne smiju biti u pritvoru u svrhu kažnjavanja. Uprava pritvorskih ustanova mora osigurati da se prema pritvorenim osobama postupa bez ikakvih nepotrebnih ograničenja i uz puno uvažavanje činjenice da pretpostavka o njihovoj nevinosti može biti potvrđena kada o njihovom predmetu bude na kraju odlučivao sud. Ovo iziskuje kao minimum ne samo poštivanje Evropskih zatvorskih pravila – podjednako pravila opće primjene, kao i onih koja se posebno odnose na osobe koje čekaju suđenje – nego i dodatnih standarda koji su navedeni u dijelu III.

II. Primjena mjere pritvora

Opravdanost

6. Izuzetan karakter koji ima mjera pritvora znači da bi lišavanje slobode koje ona podrazumijeva trebalo, općenito, naložiti samo za djelo u odnosu na koje se traži pritvor, te može samo po sebi rezultirati kaznom zatvora nakon presude. Osim toga, treba primijetiti kako u nekim državama nikada nije dozvoljena mjera pritvora za djela za koja nije predviđena kazna zatvora.
7. Uvjeti navedeni od a) do d) pod kojima se primjenjuje mjera pritvora odražavaju sudsku praksu Evropskog suda za ljudska prava i imaju kumulativni karakter, tako da nije moguće odrediti ili produžiti pritvor ako nema bilo kojeg od ovih razloga ili ako oni više ne postoje. Uvjet postojanja osnovane sumnje podrazumijeva da postoje dokazi koji objektivno povezuju datu osobu sa navodnim djelom. Ne mora biti dovoljno osigurati kaznu, ali treba opravdati daljnju istragu ili pokrenuti krivično gonjenje i, što pritvor duže traje, trebalo bi biti teže dokazati osnovanost sumnje.⁵ Mjera pritvora ne može biti opravdana kada je jasno da neće ili ne može biti podignuta optužnica.⁶ Četiri razloga navedena pod b kao potencijalno opravdanje pritvora, koji su nedovoljni u odsustvu osnovane sumnje (bilo na početku ili nakon nekog vremena),⁷ odražavaju razloge koje priznaje sudska praksa Evropskog suda.⁸ Međutim, nigdje nije uvjetovano da se država, zapravo, na sve njih treba pozvati. Bojazan za javni red – koja je vjerovatno jedino opravdana ukoliko postoje značajni dokazi o reakciji javnosti na teško krivično djelo kao što je ubistvo – naročito se u nekim državama smatra nedovoljnim osnovom za određivanje pritvora. Iako bilo koji od ovih razloga može opravdati primjenu mjere pritvora u odnosu na osumnjičenu osobu, karakter izuzetka koji takva mjera ima nužno zahtijeva da se prvo razmotri da li razlozi takve mjere mogu biti na zadovoljavajući način uklonjeni primjenom mjera koje za posljedicu nemaju lišavanje slobode,⁹ te da je ograničavajući aspekt njihove potencijalne djelotvornosti neprikladan.¹⁰ Na taj način postaje vjerovatno da bi mjera pritvora bila u potpunosti neproporcionalan odgovor i na navodno izvršenje velikog broja djela i na poimanje onoga što bi osumnjičena osoba mogla učiniti u budućnosti. Osim toga, potrebno je imati u vidu da osnov kojim se poziva na javni red pretpostavlja izuzetno ozbiljnu situaciju i nije taj za koji bi se moglo očekivati da će biti ugrožen puštanjem na slobodu većine osumnjičenih osoba. Od suštinskog je značaja da pritvor bude mjera koja predstavlja dio krivičnog postupka koji ima suđenje za krajnji cilj, iako ovo ne znači da će

mjera pritvora izgubiti svoju pravnu valjanost u slučaju podizanja optužnice za drugu vrstu djela, ili ako ne dođe do suđenja jer su se osnovi sumnje na kraju pokazali nedovoljnim ili neutemeljenim i postoje drugi razlozi zbog kojih se konkretno krivično gonjenje na zahtijeva. Međutim, mjera pritvora ne može se koristiti samo kao preventivna procedura koja nema veze sa samim suđenjem.¹¹

8. Odluka o primjeni mjere pritvora, a ne neke alternativne mjere, mora biti dobro utemeljena, a da bi se ovo ostvarilo, sud treba imati na raspolaganju tehnike procjene da li se može pojaviti jedan od četiri razloga iz pravila 7b ako bi osumnjičena osoba bila puštena na slobodu (ne bi bila zadržana u pritvoru) i da li ih je nemoguće otkloniti na zadovoljavajući način primjenom alternativnih mjera. Ovo povlači za sobom razmatranje faktora – i pozitivnih i negativnih – koje treba odvagati prilikom ocjenjivanja postojanja rizika – uglavnom onih navedenih u sljedećem stavu – i njihovog relativnog značaja kod dokazivanja da li postoji, ili ne, određeni rizik i da li se može otkloniti primjenom alternativnih mjera. Ovakva ocjena može zahtijevati primjenu neke vrste objektivne procjene u odnosu na bilo koji mogući faktor za koji se utvrdi da postoji pri ocjenjivanju sveukupnog stepena rizika. Takva ocjena također zahtijeva odgovarajuće stručno osoblje koje je na raspolaganju da pomogne sudu u pravovremenom prikupljanju i procjeni dokaza u konkretnom slučaju. Među dokazima koji se mogu smatrati relevantnim su i oni koje pružaju osobe koje su oštećene navodnim djelom i zajednica u kojoj osumnjičena osoba živi. U pogledu pretpostavke u korist nevinosti i slobode, odgovornost za argumente u korist mjere pritvora mora biti na tužilaštvu ili istražnom sudskom organu. Osim toga, kada su u pitanju maloljetnici, Preporuka 20 (Rec(2003)20) Komiteta ministara državama članicama koja se odnosi na nove načine rješavanja maloljetničke delikvencije i uloge pravosuđa za maloljetnike sadrži u članu 18 uvjet da se „poduzme ocjena punog rizika koja će se zasnivati na sveobuhvatnim i pouzdanim informacijama o ličnosti mlade osobe i o socijalnim okolnostima.” Nedopustivo je da tužilac ili istražni sudija ovu odgovornost u pogledu ocjene rizika shvate samo kao pozivanje na težinu djela, ili u slučaju ovog drugog, kao opravdanje za zahtjev da osumnjičena osoba mora dokazati da nema ni pretpostavljene opasnosti koja bi mogla proizići iz njene slobode ili puštanja na slobodu.¹²
9. Pri ocjenjivanju postojanja rizika, koji bi mogao opravdati određivanje mjere pritvora, neki razlozi smatraju se posebno važnim, ali njihov značaj nije još uvijek toliki da se može automatski zaključiti da je takva mjera zaista i

potrebna u konkretnom slučaju. Potrebu ispitivanja predrasuda u pogledu rizika koji predstavljaju osumnjičene osobe naglašava zahtjev koji treba biti otvoren za mogućnost da je malo vjerovatno da će neko pobjeći samo zato što je strani državljanin. Činjenica da ta osoba nema nikakve veze sa državom u kojoj je djelo navodno izvršeno može sigurno biti faktor koji se može uzeti u obzir kod procjenjivanja opasnosti od bijega.¹³

10. Smatra se da je održavanje veze između roditelja i djece u većini slučajeva u najboljem interesu djeteta. Štoviše, u nekim slučajevima barem postojanje roditeljske odgovornosti za brigu o djetetu predstavlja važan argument koji se bitno protivi zaključku da postoji bilo kakav rizik od bijega kojim bi se opravdalo izricanje mjere pritvora roditelju. Međutim, kada takav rizik i dalje postoji, potreba da se održi veza roditelja i djeteta, a najbolji interes djeteta može zahtijevati da se pritvorenim osobama dozvoli da sa sobom u pritvorsku ustanovu povedu i malo dijete.
11. Posebno se naglašava važnost da se u procjenjivanju potrebe izricanja mjere pritvora u potpunosti uzme u obzir način na koji se okolnosti u predmetu mogu promijeniti.¹⁴ Prema tome, potrebno je da sud svaki put iznova procijeni argumente koji idu u prilog, kao i one protiv određivanja mjere pritvora, a prethodna obrazloženja ne treba samo ponavljati.
12. Neka sankcija će vjerovatno biti odgovarajuća kada se prekrše uvjeti za alternativne mjere, a uvjete koji iziskuju mjeru pritvora trebat će još uvijek ispoštovati. Ovo je također prihvaćeno u Pravilu 10 Evropskih pravila o sankcijama i mjerama u zajednici (Preporuka br. R (92) 16). Kršenje ovih uvjeta će, prema tome, opravdati mjeru pritvora samo gdje je dovoljno teško utvrditi da je situacija takva da primjena alternativnih mjera (uključujući drugačije ili dodatne u odnosu na one koje su prekršene) ne bi više bila dovoljna da se ukloni opravdana zabrinutost zbog činjenice da je data osoba na slobodi.

Sudsko odobrenje

13. U većini slučajeva može se očekivati da je sud taj koji daje sudsko odobrenje potrebno za mjeru pritvora i alternativne mjere, ali koristi se širi termin „sudska vlast” jer Evropska konvencija o ljudskim pravima prihvata da ovu funkciju mogu vršiti i druge službene osobe sve dok ispunjavaju uvjete neovisnosti i nepristrasnosti kao što je detaljno objašnjeno sudskom praksom u vezi sa članom 6(1). Također je bitno da ta sudska vlast ima i ovlasti da odredi puštanje na slobodu osobe čiji pritvor (ili produžetak pritvora) nije opravdan.¹⁵ Svako odlaganje odluke o puštanju na slobodu treba svesti na minimum i to treba biti pitanje sati, a ne dana.¹⁶

14. Određivanje perioda od četrdeset osam sati za donošenje početne odluke o produžetku pritvora ili primjeni alternativnih mjera odražava tumačenje zahtjeva po članu 5(3) Evropske konvencije o ljudskim pravima da će do nje doći „odmah”. Ovo tumačenje i dalje se razvija. Međutim, Evropski sud za ljudska prava ne navodi nikakav konkretan period,¹⁷ nego se jedan dan prihvata kao „odmah”¹⁸ i taj se period propisuje u nekim državama.¹⁹ Osim toga, period od četrdeset osam sati kao granica maloljetničkog pritvora u policiji, uz nastojanje da se ovo vrijeme dalje smanji kada su u pitanju maloljetne osobe, navedeno je u članu 15 Preporuke 20 (Rec(2003)20) Komiteta ministara državama članicama u pogledu novih načina rješavanja maloljetničke delikvencije i uloge pravosuđa za maloljetnike. Također je važno shvatiti da je četrdeset osam sati često najvjerovatnije gornja granica do koje se može ići prije nego što osumnjičena osoba bude izvedena pred sud. Isto kao što okolnosti pojedinog slučaja mogu opravdavati duži period, tako treba omogućiti da ovo izvođenje pred sud uslijedi mnogo ranije u posebno jasnim slučajevima. Na sudskoj vlasti je da odredi konkretno vrijeme/datum za početno saslušanje po pitanju pritvora koje je dovoljno brzo i u granicama sudske prakse Evropskog suda za ljudska prava i odredaba domaćih zakona. Važno je istaći da je podvrgavanje sudskoj kontroli koja proizilazi iz ovog procesa nešto sasvim drugo od određivanja da li postoji dovoljan osnov za krivično gonjenje. Na taj način se omogućava da se može opravdano zaključiti kako je mjera pritvora u ovoj fazi primjerena, iako se kasnije može pokazati da krivično gonjenje nije potrebno²⁰ i da, prema tome, nema osnova za odgađanje izvođenja pred sud dok se ne bude smatralo da je optužba vjerovatna. Osim toga, svako odlaganje prvog pojavljivanja pred sudom nešto je što se jedino može opravdati posebnim okolnostima u predmetu; problemi u pogledu organizacije policije, tužilaštva ili suda nikada nije prihvatljivo opravdanje za nepoštivanje ovog zahtjeva za hitnošću.²¹ Mada faktori poput potrebe da se sačuvaju dokazi, zdravlje osumnjičene osobe, nepovoljne vremenske prilike i udaljenost između mjesta gdje je osobu prvobitno lišila slobode policija ili neki drugi organ ili ovlaštena osoba i mjesta gdje se nalazi sud (naročito ako je do hapšenja došlo u inozemstvu) mogu biti bitni u odlučivanju da li je ispoštovan uvjet hitnosti. Njihov stvarni utjecaj na vrijeme koje je proteklo do prvog pojavljivanja pred sudom treba dokazati.²²
15. Prihvata se da vanredna situacija u skladu sa članom 15 Evropske konvencije o ljudskim pravima može utjecati na izvođenje osobe osumnjičene za izvršenje nekog djela pred sudsku vlast po prvi put, a ovaj duži rok koji je naveden odražava period koji Evropski sud za ljudska prava obično smatra

prihvatljivim u takvim slučajevima.²³ Međutim, karakter vanrednih situacija može varirati, a potreba za produženim vremenom do prvog pojavljivanja na sudu mora biti opravdana.

16. Smatra se da se ovaj zahtjev o hitnosti primjenjuje ne samo na pojavljivanje date osobe pred sudom, nego i na odlučivanje da li je određivanje mjere pritvora ili alternativnih mjera opravdano.
17. Prihvatanje da se okolnosti u predmetu mogu promijeniti (vidi Pravilo 11) zahtijeva periodičnu kontrolu dalje opravdanosti mjere pritvora ili alternativnih mjera, a odgovornost za pokretanje takve revizije leži na tužilaštvu ili istražnom sudskom organu, jer je teret dokazivanja da još uvijek postoji dovoljno jako opravdanje za bilo koju od ovih mjera na njima. Iako treba poštivati vremenski razmak od mjesec dana između takvog preispitivanja, prihvaćeno je da se cilj takve kontrole može ostvariti postojanjem mogućnosti koju ima pritvorena osoba da se obrati sudu sa zahtjevom za puštanje na slobodu u bilo koje vrijeme tokom pritvora. Također je prihvaćeno da organi vlasti mogu propisati mjere ograničenja na mogućnost ulaganja zahtjeva za puštanje na slobodu zbog kratkog vremenskog perioda koji je protekao od prethodnog zahtjeva ili zbog propusta da se navede novi osnov po kojem bi se naredilo puštanje osobe na slobodu.
18. Potrebno je, na odgovarajući način, omogućiti ulaganje žalbe na odluku o pritvoru ili alternativnoj mjeri višem sudu i osigurati da data osoba bude upoznata s ovom mogućnošću kako bi je iskoristila što je moguće ranije. Takvu žalbu može rješavati sudska instanca koja dozvoljava da se rasprave sva bitna pitanja. Ova obaveza ide dalje od zahtjeva iz člana 5 Evropske konvencije o ljudskim pravima.²⁴
19. Ne treba miješati odgovornost organa gonjenja ili istražnog sudskog organa da osigura periodičnu kontrolu mjere pritvora sa neovisnim pravom koje svaka osoba lišena slobode ima po članu 5(4) Evropske konvencije o ljudskim pravima da može osporavati zakonitost takvog pritvora. Ova odredba nedvosmislena je u zahtjevu da takvo preispitivanje mora vršiti i o njemu odlučivati sud. Takvo preispitivanje može biti šire od preispitivanja samih osnova za pritvor, jer se članom 5(4) zahtijeva da sudska kontrola obuhvati sve uvjete bitne za zakonitost konkretnog lišavanja slobode.²⁵ Ono se može čak proširiti ili na razmatranje usuglašenosti djela za koje se sumnjiči neka osoba s ustavnim odredbama ili pravima koje takva osoba ima po Konvenciji. Međutim, prihvaćeno je da u određenim slučajevima periodična kontrola

može biti dovoljna da se isključi potreba za odvojenim osporavanjem zakonitosti u neko određeno vrijeme.²⁶ Potrebno je da to osporavanje u samom početku bude moguće u okviru od nekoliko sedmica od početnog pritvaranja, a nakon toga na periodičnom osnovu.²⁷ Smatra se da je mogućnost osporavanja uskraćena ako se pritvorena osoba drži u potpunoj izolaciji i ako joj nije dopuštena pomoć branioca.²⁸ Sud mora imati ovlasti da naredi puštanje na slobodu ukoliko mjera pritvora nije bila zakonita.²⁹

20. Iako vanredna situacija u skladu sa članom 15 Evropske konvencije o ljudskim pravima dopušta određena odstupanja od standarda koji se primjenjuju u redovnim okolnostima, prava koja su ovdje propisana su ona koja trebaju i dalje biti dostupna i doista priznata kao osnovne garancije protiv moguće zloupotrebe ovlasti.³⁰
21. Poštivanje uvjeta da odluke budu obrazložene i da se takvo obrazloženje pruži pravovremeno od osnovnog je značaja za efikasno korištenje prava na žalbu protiv određivanja mjere pritvora ili alternativnih mjera, kao i da bi bila zagarantirana legitimnost takve mjere u konkretnom slučaju. Štoviše, ovo obrazloženje mora pokazati da je stvarno u obzir uzet meritum zahtjeva za puštanje na slobodu i da ne predstavlja puko ponavljanje fraza.³¹ Izuzetne okolnosti iz stava 2 mogu nastati u jurisdikcijama gdje se o zahtjevu za puštanje na slobodu koji je podnesen sudu nakon odluke o pritvoru raspravlja *ab initio* i gdje ne predstavlja kontrolu prvobitno donesene odluke o pritvoru.

Trajanje

22. Uvjet da mjera pritvora mora biti striktno neophodna znači da ona mora biti ukinuta ukoliko bilo koji uvjet za njeno određivanje prestane postojati (vidi Pravilo 11), ukoliko se ne pojavi neki drugi razlog koji opravdava određivanje mjere pritvora. Uloga sudske vlasti je da odredi da li takvi razlozi i dalje postoje ili su se pojavili. Međutim, čak i kada se mjera pritvora može opravdati, ozbiljnost takvog ograničenja slobode, kao i njen nekažnjivi karakter, zahtijevaju da dužina te mjere ne bude neproporcionalna u odnosu na kaznu koja se može izreći osumnjičenoj osobi. Daljnje ograničenje na sveukupnu dužinu trajanja mjere pritvora predstavlja zahjev po članu 5(3) Evropske konvencije o ljudskim pravima u cilju osiguranja da se svakom kome je izrečena mjera pritvora sudi u razumnom roku, što znači da se postupak u ovakvim slučajevima mora provesti na izuzetno ekspeditivan način. Evropski sud za ljudska prava nije nikada propisao nikakvu maksimalnu dužinu trajanja pritvora kada je razmatrao šta se

podrazumijeva pod „razumnim” – i periodi ispod i oni malo duži od godinu dana smatrani su podjednako neadekvatnim,³² kao što su i oni koji su trajali duže od četiri godine smatrani i prihvatljivim³³ i neprihvatljivim.³⁴ Sudska praksa ukazuje na to da su potrebne posebne okolnosti da bi se opravdao dugi vremenski period i da je kratko trajanje sve što treba u većini slučajeva, iako čak i u ovom drugom slučaju moraju biti predočeni uvjerljivi razlozi. Treba također primijetiti da je Komitet ministara preporučio da „Kada se, kao krajnja mjera, određuje pritvor osumnjičenom maloljetniku, on ne bi trebao trajati duže od šest mjeseci prije početka suđenja. Ovaj period može se produžiti samo ako sudija koji nije uključen u istragu u predmetu jeste siguran da je odgađanje postupka u potpunosti opravdano izuzetnim okolnostima,” Preporuka 20 (Rec(2003)20) Komiteta ministara državama članicama u pogledu novih načina rješavanja maloljetničke delikvencije i uloge pravosuđa za maloljetnike, član 16. Činjenica da se vrijeme provedeno u pritvoru uračunava u kaznu zatvora (vidi Pravilo 33) nije relevantna u određivanju njegove osnovanosti.

23. Iako ispunjenje zahtjeva u vezi sa maksimalnom dužinom trajanja pritvora može biti potpomognuto zakonskim određenjem, zahtjev da se okolnosti svakog konkretnog predmeta razmotre podrazumijeva da taj period ne treba automatski biti primijenjen na sve slučajeve u kojima je mjera pritvora opravdana. U većini slučajeva okolnosti predmeta su takve da bi početak suđenja trebao biti moguć prije isteka tog perioda; iz tih razloga je Evropski sud za ljudska prava smatrao da pritvor koji je trajao tri-četiri godine predstavlja kršenje odredaba člana 5(3) Evropske konvencije o ljudskim pravima, gdje u vođenju sudskog postupka nije bilo posebno iskazane revnosti.³⁵
24. Posebna odgovornost koja leži na organu gonjenja ili istražnom sudskom organu u pogledu načina kako se vodi predmet, tako da mjera pritvora ne bi trajala duže nego što je to opravdano, kao i da bi izvođenje na suđenje pritvorene osobe bilo posebno ekspeditivno, proizilazi iz njihovog povlaštenog pristupa informacijama u vezi sa predmetom, kao i njihovoj sposobnosti da ubrzaju ispitivanje pred sudom. Veliki broj povreda odredaba člana 5(3) može se pripisati isuviše dugim periodima neaktivnosti u vođenju predmeta prije suđenja,³⁶ a Evropski sud za ljudska prava jasno očekuje efikasnu reakciju na faktore poput kašnjenja u podnošenjima izvještaja vještaka, bolesti i nedovoljnog broja uposlenih.

Pomoć branioca, prisustvo osumnjičenog i usluge tumača

25. Obaveza da osoba koja se zadržava u policijskom pritvoru ili kojoj je izrečena mjera pritvora odmah bude informirana na jeziku koji razumije o namjeri da se zatraži mjera pritvora ili njeno produženje, kao i o razlozima za to, ima za cilj osigurati da osoba bude u položaju da zatraži odgovarajući pravni savjet i pripremi argumente protiv takve mjere, kao i da pripremi svoju porodicu na mogućnost izricanja takve mjere. Ovim se ide dalje od slične obaveze iz člana 5(2) Evropske konvencije o ljudskim pravima u trenutku lišavanja slobode. Ovakva obavijest bi normalno trebala uslijediti odmah iza odluke kojom se traži određivanje mjere pritvora ili njen produžetak, ali i duži vremenski razmak može biti opravdan ako se osoba na koju se ovo odnosi, u to vrijeme ne nalazi u pritvoru ili ako joj je potrebna pomoć tumača. Ozbiljnost posljedica pritvora zahtijeva da osoba čiji se pritvor namjerava tražiti treba imati pravnu pomoć i treba joj osigurati usluge branioca o trošku države kada ga osoba ne može sama platiti. Zahtjevi koji se odnose na pružanje informacija o pravu na pomoć branioca i odgovarajuće vrijeme za konsultacije imaju za cilj osigurati da ovo pravo bude od stvarne koristi osobi za koju postoji rizik od zadržavanja u pritvoru. Ovo pravo također podrazumijeva da će organ koji pritvara/ili tužilaštvo ili istražni sudski organ poduzeti odgovarajuće korake kako bi osigurali da osoba bude i stvarno u mogućnosti da kontaktira branioca, što može iziskivati stavljanje na raspolaganje podataka o braniocima kako bi ih se moglo kontaktirati i korištenje tumača kako bi osoba bila poučena o pravu na konsultacije i zastupanje, te kako bi pomogao kod ostvarivanja tih prava. Ovo pravo također podrazumijeva odgovarajući prostor za konsultacije sa braniocem. Odredbe iz ovog Pravila odnose se na pravo na pomoć branioca u postupku kada je u pitanju pritvor. One se ne odnose na prisustvo branioca tokom istrage. Iako vanredna situacija u skladu sa članom 15 Evropske konvencije o ljudskim pravima dopušta izvjesno odstupanje od standarda koji se primjenjuju u normalnim uvjetima, prava koja su ovdje propisana su ona koja trebaju biti na raspolaganju i koja su zaista prihvaćena kao osnovne garancije protiv zloupotrebe ovlasti.³⁷ Međutim, u vanrednoj situaciji vremenski period koji smije proteći prije nego što se nekome omogući pravni savjet i pomoć u cilju osporavanja odluke mjere pritvora neizbježno se odražava u kašnjenju koje je dopušteno Pravilom 20, prije nego što ta osoba bude prvi put izvedena pred sud u postupku za određivanje mjere pritvora.

26. Stavljanje dokumentacije na uvid braniocu osobe za koju se traži mjera pritvora (ili njen produžetak) je bitno kako bi branilac bio u situaciji efikasno odgovarati na prijedloge u smislu opravdanosti određivanja takve mjere.³⁸ Iako neka ograničenja u pogledu pristupa dokumentaciji mogu biti opravdana, naročito da bi se omogućila propisna provedba zakona ili zaštitila nacionalna sigurnost, ona ne smiju imati značajnijeg utjecaja na sposobnost osposoravanja mjere pritvora.³⁹
27. Ovim uvjetom se traži da se osigura ispunjavanje obaveza iz člana 36 Bečke konvencije o konzularnim odnosima i njihova se važnost također priznaje u članovima od 14 od 18 Dodatka uz Preporuku br. R (84) 12 Komiteta ministara državama članicama u vezi sa zatvorenicima koji su strani državljani. Značaj ovih obaveza za osobe koje nisu državljani a osumnjičene su za neko djelo istakao je i Međunarodni sud pravde.⁴⁰ Iako se ove obaveze ne odnose na pružanje konzularne zaštite osobama sa dvojnim državljanstvom u odnosu na državu čije državljanstvo imaju, prihvaćeno je da postojanje porodičnih ili imovinskih interesa u drugoj državi čiji su državljani može učiniti poželjnim omogućavanje pristupa konzularnim službenicima te države. Odluku o kontaktiranju konzula treba donijeti osoba čiji se pritvor (ili produžetak pritvora) zahtijeva, a ako ta osoba nije pravno sposobna da donese takvu odluku, onda je dužnost na sudu koji vodi postupak za određivanje mjere pritvora da takav kontakt omogući. Ovo pravo ne obavezuje organe vlasti da dokažu državljanstvo pritvorene osobe. Država može birati da li će osobu koja ima njeno državljanstvo i državljanstvo druge države (a) smatrati svojim državljaninom.
28. Ovo pravo ističe značaj da osoba protiv koje se traži mjera pritvora (ili produžetak pritvora) bude u poziciji da odgovori na podneske koji se odnose na opravdanost određivanja te mjere.⁴¹ Prihvata se da je u nekim slučajevima (posebno kada su uključeni razlozi sigurnosti ili udaljenosti) moguće realizirati ovaj cilj a da osoba zapravo i ne bude fizički izvedena pred sud. Međutim, svaka videoveza koja se koristi mora biti takva da omogući komuniciranja sa datom osobom i ocjenu njenog tjelesnog i duševnog stanja jednako djelotvorno kao da je ta osoba fizički prisutna. Štoviše, osoba može odlučiti da ne iskoristi svoje pravo da bude prisutna.
29. Obaveza osiguravanja prevođenja uvažava činjenicu da sposobnost osobe za koju se traži mjera pritvora (ili produžetak pritvora) da učestvuje u postupku može biti ograničena zbog jezičkih poteškoća. Međutim, ova se obaveza odnosi samo na okolnosti kada je sposobnost osobe da govori ili razumije jezik kojim se govori u postupku neadekvatna i ne obuhvata pravo na korištenje mogućnosti kojoj se daje prednost kada to nije slučaj.

30. Kada se osoba pojavljuje pred sudom koji će vjerovatno odrediti mjeru pritvora protiv nje, ona treba imati mogućnost da izgleda pristojno prilikom svakog pojavljivanja pred sudom. U pogledu lične higijene, to znači da trebaju imati priliku da se operu, a muškim pritvorenicima treba dopustiti da se obriju, ukoliko, naravno, ovo ne bi značajnije izmijenilo njihov uobičajeni fizički izgled. Ovaj zahtjev je ponovno naglašen u Pravilima 20.4, 68.2 i 97 Evropskih zatvorskih pravila.
31. Navedeni uvjeti jednako se primjenjuju na svaki postupak u kojem se može donijeti odluka o produžetku mjere pritvora i potkrijepljeni su odredbama iz Pravila 23.1, 23.2, 37.1-4, 98.1 i 98.2 Evropskih zatvorskih pravila.

Obavješćavanje porodice

32. Određivanje mjere pritvora utječe na porodicu date osobe, a obaveza obavješćavanja porodice odražava pravo koje i ta osoba i članovi njene porodice imaju po članu 8 Evropske konvencije o ljudskim pravima, kao i značaj takvog kontakta za zaštitu od moguće zloupotrebe. Kašnjenje u obavješćavanju porodice moglo bi se opravdati u izuzetnim okolnostima u kojima bi propisna provedba zakona ili nacionalna sigurnost mogle biti dovedene u pitanje, naprimjer, koluzijska opasnost (rizik od zavjere). Odgovornost koju imaju roditelji za maloljetne osobe može biti slučaj koji opravdava zanemarivanje želja osumnjičenog u pogledu obavješćavanja njegove porodice. Izraz „član porodice” treba prije tumačiti u širem značenju koje mu daje Evropski sud za ljudska prava,⁴² nego pozivanjem na zakonsko određenje tih odnosa. Porodica može biti direktno obavješćena ili preko branioca date osobe. Pravo na obavješćavanje porodice o predstojećem postupku određivanja pritvora ne mora nužno značiti da će porodica imati pravo prisustvovati postupku.

Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru u kaznu zatvora

33. Priroda nekažnjavanja koju ima mjera pritvora zahtijeva da vrijeme provedeno u pritvoru bude uračunato u kaznu zatvora koja bude izrečena; odstupanja od ovog uračunavanja su dopuštena, ako uopće jesu, samo u rijetkim slučajevima zbog posebnih razloga i u izuzetnim okolnostima u kojima domaći zakon dozvoljava odgovarajuću diskreciju u pravljenju izuzetka. Priroda režima u mjestu pritvora ne bi trebala biti ograničavajući faktor u uračunavanju vremena provedenog u pritvoru koje se zahtijeva. Kako kazna zatvora ne može biti određena osobi osuđenoj za neko djelo nakon provedenog određenog vremena u pritvoru, razmatranje mogućnosti uzimanja u obzir ovog perioda kod određivanja uvjeta nezatvorske kazne

može također biti primjereno. Ovo je naročito poželjno u slučaju alternativa mjeri pritvora koje ipak obuhvataju znatno ograničenje slobode osobe. Naprimjer, u Portugalu se kazna zatvora smanjuje ako je kućni pritvor korišten kao alternativna mjera. Jedan broj država članica u slučaju kazne zatvora uračunava onaj vremenski period koji je proveden u pritvoru dok se čeka ekstradicija.

Odšteta

34. Daljnja posljedica karaktera nekažnjavanja koju ima mjera pritvora jeste da treba razmotriti davanje odštete za gubitke koji su nastali kao posljedica lišavanja slobode onim osobama koje ne budu osuđene za djelo zbog kojeg su bile u pritvoru. Ova mogućnost razlikuje se od obaveze iz člana 5(5) Evropske konvencije o ljudskim pravima o odšteti osobi kojoj je određen pritvor bez zakonskog osnova. Izuzetak naveden u pogledu ove mogućnosti postoji u nekim slučajevima kada je ponašanje tih osoba moglo utjecati na odluku o određivanju pritvora. Međutim, Pravilo ostavlja državama diskreciono pravo u pogledu drugih okolnosti u kojima se traži kompenzacija. Iako će se zbog nanesene štete u velikom broju slučajeva zahtijevati finansijska kompenzacija, drugi oblici obeštećenja mogu biti prikladniji ukoliko je nanesena šteta moralne prirode.

III. Uvjeti u pritvoru

Opće odredbe

35. Evropska zatvorska pravila odnose se na sve zatvorenike, ali je također prihvaćeno da status pritvorenika zahtijeva poštivanje nekih dodatnih pravila.

Evropska zatvorska pravila naročito su relevantna u pogledu sljedećih aspekata pritvora:

Prijem - 14, 15 i 16;

Odjeća i komplet za spavanje - 20, 21 i 97;

Pritužbe - 70;

Vanjski kontakti - 17, 24 i 99;

Disciplina i kažnjavanje - 56-62;

Zdravstvena zaštita - 15.1e, 15.1f, 16a i 39-48;

Informacije o pravima, propisima i ostalom - 15.2, 30 i 38.3;

Inspekcija i nadzor - 92 i 93;

Karakter i prostor (veličina) smještaja - 18.1-7, 18.10 i 96;

Lična higijena - 19.3-7;

Priprema odbrane i pristup pravnom savjetu - 23 i 98;

Vjera i uvjerenja - 29;
Sanitarno uređenje - 19.1-3;
Odvajanje kategorija - 11.1, 11.2, 18.8 i 18.9;
Osoblje - 71-81 i 89;
Boravak izvan ćelija i režim aktivnosti - 25, 27 i 101;
Korištenje drugih ustanova umjesto pritvorske ustanove - 10.3b;
Socijalna pomoć - 16d;
Rad i obrazovanje - 26, 28 i 100.

Odsustvo iz pritvorske institucije

36. Komitet Vijeća Evrope za sprečavanje mučenja i nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja smatra da je daljnje ispitivanje koje vrši policija nakon što je osoba smještena u pritvor bolje obaviti u pritvorskoj instituciji nego u policiji. Vraćanje pritvorenika u policijski pritvor treba provoditi samo uz njihovu izričitu suglasnost ili kada je to apsolutno neizbježno i kada je odobrio sudija ili tužilac. Trajanje takvog privremenog izmještanja mora biti jasno određeno od strane sudije ili tužioca. Po povratku u pritvorsku instituciju treba obaviti detaljan fizički pregled ukoliko ga traži zatvorenik. Ovakav pregled organizira se odmah i potrebno ga je obaviti izuzetno brzo ukoliko postoje vidljivi znaci povređivanja ili zlostavljanja.

Nastavak liječenja

37. Zatvorsko medicinsko osoblje organizira, odmah nakon pregleda prilikom prijema, nastavak svakog neophodnog oblika liječenja koje je bilo u toku kada je osoba primljena u pritvor. Odluku o potrebi ovakvog tretmana donosi medicinsko osoblje koje i nadzire taj tretman. Slična organizacija poduzima se i u slučaju drugih tretmana koji su bili u toku, poput stomatološkog tretmana, tretmana u vezi plodnosti, ili hormonalnog tretmana, gdje bi kašnjenje sa medicinskim tretmanom bilo jako štetno po pritvorenu osobu. Mogućnost posjete vlastitog liječnika ili stomatologa ponovo je očekivana posljedica pravnog statusa pritvorenih osoba i treba je omogućiti kada postojanje takve medicinske ili stomatološke potrebe odredi zatvorski liječnik. Međutim, pritvorska institucija ne bi trebala biti obavezna plaćati takve usluge.

Prepiska

38. Općenito govoreći, razloge zbog kojih ograničenja mogu biti opravdana ne treba primjenjivati na broj pisama između pritvorenih osoba i njihovih porodica i prijatelja.

Glasanje na izborima

39. S obzirom da se, u skladu sa Pravilom 3, pritvorene osobe drže u uvjetima primjerenim njihovom pravnom statusu i da se s njima postupa bez mjera ograničenja osim onih koje su neophodne za propisnu provedbu odredaba zakona, sigurnost institucije, sigurnost zatvorenika i osoblja i zaštite prava drugih, nema nikakvog opravdanja da im se uskrati pravo glasanja na lokalnim, državnim i evropskim izborima koji se održavaju tokom perioda pritvora. Propust da se pritvorenim osobama dopusti glasanje može rezultirati kršenjem člana 3 Protokola br. 1 uz Evropsku konvenciju o ljudskim pravima.⁴³

Obrazovanje

40. Zaštita obrazovanja pritvorenih osoba od prekidanja tog procesa ili ograničenja u skladu je sa njihovim pravnim statusom, a potreba da se s njima postupa bez ograničenja osim onih koja su neophodna, kao i značaj da sve zatvorene osobe imaju pristup obrazovanju uvažena je u Preporuci br. R (89) 12 Komiteta ministara državama članicama o obrazovanju, i u pravilima 28.3 i 35.2 Evropskih zatvorskih pravila. Odgovarajuće mogućnosti obrazovanja za pritvorene osobe mogu obuhvatati i mogućnost polaganje ispita.

Disciplina i kažnjavanje

41. Disciplinski postupak treba izbjegavati što je više moguće u pogledu pritvorenih osoba, a posebno je važno da one nemaju negativan efekt na sposobnost pritvorene osobe da priprema svoju odbranu ili da ne produžavaju period trajanja pritvora koji je odredio sud.
42. U slučaju određivanja samice kao kazne, uskraćivanje kontakta sa drugim zatvorenicima treba biti opseg ove kazne. Prema tome, ne smije biti nikakvog ograničavanja kontakata sa pravnim zastupnicima i mora postojati mogućnost barem minimuma kontakata sa porodicom. Osim toga, ne smije biti dodatnog kažnjavanja, kao što su lošiji uvjeti spavanja ili higijene, kraći periodi boravka na otvorenom, smanjen pristup literaturi ili uskraćivanje sastajanja sa vjerskim predstavnicima čija je posjeta odobrena.

Dispozitivi iz ovog Pravila nemaju za cilj reguliranje slučajeva u kojima se poduzimaju mjere radi zaštite života i zdravlja osoba na koje se ovo odnosi, ili drugih osoba; takve mjere ipak ne trebaju dovesti u lošiji položaj pritvorene osobe.

Osoblje

43. Ovo Pravilo naglašava kako rad sa pritvorenim osobama zahtijeva posebne kvalitete i obučenost kako bi se osiguralo da razlika u statusu i različite potrebe takvih zatvorenika budu u potpunosti priznate i da se sa njima postupa u skladu sa njihovim statusom i potrebama. Obuka treba obuhvatati smjernice u vođenju režima sa malim brojem mjera ograničenja koji omogućava pritvorenim osobama da vrijeme izvan ćelije provode u svrsishodnim aktivnostima određeni dio dana, kao i da im se pomaže kod zahtjeva za uvjetno puštanje na slobodu, angažiranja branioca i u održavanju veza sa porodicom. Ova obuka treba također biti usredsrijeđena na osposobljavanje osoblja za adekvatan rad sa posebnim kategorijama pritvorenih osoba.

Pritužbe

44. S vremena na vrijeme, pritvorene osobe mogu vjerovatno primijetiti elemente nepravdičnosti u načinu na koji se sa njima postupa, bilo kao sa pojedincima ili kao sa grupom. Do ovog dolazi čak i u ustanovama kojima se upravlja na najbolji način. Važno je da postoje procedure koje dozvoljavaju osobama u pritvoru da mogu podnijeti pritužbe koje imaju i da se to radi na način koji štiti povjerljivost. Brzo rješavanje po takvim pritužbama posebno je bitno u slučaju pritvorenih osoba, jer je njihovo lišavanje slobode obično kratkotrajno.

Bilješke

- ¹ Ovaj dokument je na datum izdavanja označen za ograničenu upotrebu. Deklasificiran je na 974. sastanku zamjenika ministara (27. septembar 2006.) (Vidi CM/Del/Dec(2006)974/10.2).
- ² Vidi, naprimjer, *Schiesser protiv Švicarske*, 4. decembar 1979., *Huber protiv Švicarske*, 23. oktobar 1990., *Brincat protiv Italije*, 26. novembar 1992., *Nikolova protiv Bugarske*, 25. mart 1999., *Pantea protiv Rumunije*, 3. juni 2003. i (u vezi s osobama u oružanim snagama) *Hood protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 18. februar 1999. godine.
- ³ U *Monnell i Morris protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 2. mart 1987. godine.
- ⁴ Vidi, naprimjer, *Caballero protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 8. februar 2000. godine.
- ⁵ Vidi, naprimjer, *Fox, Campbell i Hartley protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 30. august 1990., *Murray protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 28. oktobar 1994., *Erdagöz protiv Turske*, 22. oktobar 1997., *Wloch protiv Poljske*, 19. oktobar 2000. i *O'Hara protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 16. oktobar 2001. godine.
- ⁶ Vidi *Gusinskiy protiv Rusije*, 19. maj 2004. godine.
- ⁷ Vidi *Jecius protiv Litvanije*, 31. juli 2000. godine.
- ⁸ Vidi, naprimjer, *Letellier protiv Francuske*, 26. juni 1991., *Assenov protiv Bugarske*, 28. oktobar 1998., *W protiv Švicarske*, 26. januar 1993. i *I A protiv Francuske*, 23. septembar 1998. godine.
- ⁹ Vidi, naprimjer, *Smirnova protiv Rusije*, 24. juli 2003. godine.
- ¹⁰ Vidi, naprimjer, *Iwańcuk protiv Poljske*, 15. novembar 2001. godine.
- ¹¹ Vidi *Ciulla protiv Italije*, 22. februar 1989. i *Jecius protiv Litvanije*, 31. juli 2000. godine.
- ¹² Vidi, naprimjer, *Ilijkov protiv Bugarske*, 26. juli 2001. i *Shishkov protiv Bugarske*, 9. januar 2003. godine.
- ¹³ Vidi, naprimjer, *Punzelt protiv Češke Republike*, 25. april 2000. godine.
- ¹⁴ Vidi, naprimjer, *I A protiv Francuske*, 23. septembar 1998. (gdje je Evropski sud za ljudska prava našao da je prestalo realno očekivati kako puštanje na slobodu može predstavljati opasnost od zavjere).
- ¹⁵ *T W protiv Malte*, 29. april 1999. godine.
- ¹⁶ Vidi, naprimjer, *Mancini protiv Italije*, 2. august 2001. godine.
- ¹⁷ Vidi *Brogan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 30. maj 1989. godine.
- ¹⁸ Vidi *T W protiv Malte*, 29. april 1999. godine.
- ¹⁹ Vidi, naprimjer, Belgija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Kipar, Danska, Njemačka, Luksemburg, Rumunija, i „bivša jugoslavenska Republika Makedonija”.

- ²⁰ Vidi *Brogan protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 30. maj 1989. godine.
- ²¹ Vidi *Koster protiv Holandije*, 28. novembar 1991. godine.
- ²² Vidi *Ocalan protiv Turske*, 12. mart 2003. godine.
- ²³ Vidi, naprimjer, *Brannigan i McBride protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. maj 1993., *Aksoy protiv Turske*, 18. decembar 1996. i *Demir protiv Turske*, 23. septembar 1998. godine.
- ²⁴ Vidi *Grauzinis protiv Litvanije*, 10. oktobar 2000. godine.
- ²⁵ Vidi *Nikolova protiv Bugarske*, 25. mart 1999. godine.
- ²⁶ Vidi *De Jong, Baljet i Van Den Brink protiv Holandije*, 22. maj 1984. godine.
- ²⁷ Vidi, naprimjer, *Bezicheri protiv Italije*, 25. oktobar 1989., *Rehbock protiv Slovenije*, 28. novembar 2000. i *G B protiv Švicarske*, 30. novembar 2000. godine.
- ²⁸ Vidi *Ocalan protiv Turske*, 12. mart 2003. godine.
- ²⁹ Vidi *Van Droogenbroeck protiv Belgije*, 24. juni 1982. godine.
- ³⁰ Vidi, naprimjer, *Brannigan i McBride protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. maj 1993., *Aksoy protiv Turske*, 18. decembar 1996. i *Demir protiv Turske*, 23. septembar 1998. godine.
- ³¹ Vidi, naprimjer, *Mansur protiv Turske*, 8. juni 1995. i *Smirnova protiv Rusije*, 24. juli 2003. godine.
- ³² Manje od osam mjeseci u *Shishkov protiv Bugarske*, 9. januar 2003., i četrnaest mjeseci u *Jecius protiv Litvanije*, 31. juli 2000. godine.
- ³³ *W protiv Švicarske*, 26. januar 1993. godine.
- ³⁴ *Debboub alias Husseini Ali protiv Francuske*, 9. novembar 1999. godine.
- ³⁵ *Ceský protiv Češke Republike*, 6. juni 2000. godine.
- ³⁶ Vidi, naprimjer, *Clooth protiv Belgije*, 12. decembar 1991., *Assenov protiv Bugarske*, 28. oktobar 1998. i *Punzelt protiv Češke Republike*, 25. april 2000. godine.
- ³⁷ Vidi, naprimjer, *Brannigan i McBride protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 26. maj 1993., *Aksoy protiv Turske*, 18. decembar 1996. i *Demir protiv Turske*, 23. septembar 1998. godine.
- ³⁸ Vidi, naprimjer, *Shishkov protiv Bugarske*, 9. januar 2003. godine.
- ³⁹ Vidi, naprimjer, *Garcia Alva protiv Njemačke*, 13. februar 2001. godine.
- ⁴⁰ U predmetima *LaGrand (Njemačka protiv SAD-a)*, 27. juni 2001. i *Avena i drugi meksički državljani (Meksiko protiv SAD-a)*, 31. mart 2004. godine.
- ⁴¹ Vidi *Grauzinis protiv Litvanije*, 10. oktobar 2000. godine.
- ⁴² Vidi, naprimjer, *X, Y i Z protiv Ujedinjenog Kraljevstva*, 22. april 1997. godine.
- ⁴³ Vidi *Labita protiv Italije*, 6. april 2000. i *Hirst protiv Ujedinjenog Kraljevstva (No 2)*, 6. oktobar 2005. godine.

ZAKON I

PRAKSA

U PRIMJENI

MJERA

OGRANIČENJA

SLOBODE